

ОБРАЗОВАНИЕ

Истражување за знаењата, ставовите
и практиките во врска со климатските
промени и животната средина

Истражување за знаењата, ставовите и практиките во врска со климатските промени и животната средина

Образование

2021

Истражувањето беше спроведено од агенцијата Рејтинг од Скопје во рамки на проектот „Охрабрување на децата и младите во Северна Македонија да станат двигатели на промените за намалување на ранливоста на заедниците од климатските промени“ спроведуван од УНИЦЕФ со финансиска поддршка на Шведска. Ставовите изнесени во овој извештај не ги изразуваат ставовите на Шведска и УНИЦЕФ и одговорноста за содржината е целосно на авторот.

Содржина

1. Вовед	4
1.1 Цели на истражувањето	5
2. Анализа и резултати од истражување	6
2.1 Знаење за климатски промени и нивното влијание врз животната средина.....	6
2.2 Ставови кон климатски промени и влијанието врз животната средина	12
А. Мислења на наставниците/воспитувачите	13
Б. Ставови за потенцијални решенија за намалување на климатски промени.....	16
В. Ставови поврзани со образование и кои детерминираат делување/активизам	18
2.3 Практики.....	25
2.4 Медиуми и информирање	34
3. Методологија на истражување	36
3.1 Демографија – Структура на примерокот.....	37
4. Анекси	39
4.1 Анекс 1 - Прашалник.....	39

1. Вовед

Денес во јавноста како никогаш претходно се интензивира дискурсот за климатските промени. Не ретко се дискутира дека климатските промени се апсолутно видливи и се случуваат токму сега. Оттука се укажува дека просторот за несторување и пасивност е сè помал, а од дејствијата што се преземаат во моментот ќе зависи иднината на најмладите - децата. Но, не се доведува само иднината во прашање. Денес климатските промени и деградацијата на животната средина ги поткопуваат правата на децата низ целиот свет. За прв пат една цела генерација расте во свет што е многу поопасен и понеизвесен како резултат на променливата клима и уништувањето на животната средина. Затоа решавањето на проблемот со климатските промени и ублажувањето на нивното влијание е императив за заштита на децата во светот и исполнување на нивните права¹. Децата се поподложни на неповолни услови на животната средина и се почувствителни на штетните ефекти врз нивните животи, сега и во иднина. Вклучувањето на децата во центарот на стратегиите за климатски промени е особено значајно бидејќи, иако децата се најмалку одговорни за климатските промени, сепак нивните генерации ќе го снесат најголемиот товар, а тие мораат да бидат подготвени и свесни за сериозноста на овие проблеми уште во раните фази на нивниот раст и развој како индивидуи. Образованието, секако, има огромна улога во овие процеси, а заложбите на УНИЦЕФ да ја поддржи Северна Македонија преку развивање и имплементација на сеопфатно образование за животната средина и климатските промени е во насока кон позиционирање на младите како двигател на промените и решение на проблемот. Вештините, знаењата и навиките што им се пренесуваат и вградуваат на децата преку формалното и неформалното образование се основата на општествената и колективната активност кон намалување на влијанието од климатските промени и одржливиот развој на нашите заедници во иднина.

Во декември 2020 година УНИЦЕФ Северна Македонија го најави отпочнувањето на нова програма за децата насочена кон унапредување на образованието за животната средина и климатските промени.² Опфаќајќи предучилишно, основно и средно образование, еден од аспектите на програмата е наставниците да добијат ресурси и да стекнат способности за реализација на интересна содржина и активности со учениците во поддршка на еколошкото образование. Со програмата ќе се воспостават и механизми за професионален развој и колегијално учење на наставниците. Со програмата на децата ќе им се овозможи широка низа платформи и алатки за искусвено и практично учење во областа на природните науки.

Ова квантитативно истражување се реализира како дел од проектот „Поттикнување на децата и младите во Северна Македонија да бидат двигатели на промени во намалувањето на ранливоста на заедницата кон климатските промени“, а се спроведува со финансирање на Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА). УНИЦЕФ и СИДА ја препознаваат важноста на еколошки одржливиот развој како и огромниот потенцијал за иновативни и инспиративни програми за формално и неформално образование, социјално претприемништво и комуникација - програми што ќе го зголемат знаењето околу климатските промени и ќе ги поддржат децата и младите луѓе да бидат

¹ <https://www.unicef.org/environment-and-climate-change>

² <https://uni.cf/3nFq8CO>

двигатели за промена, давајќи им алатки и вештини за активно учество во создавање подобар свет за сите.

Наставниците, зборувајќи во најширока смисла на зборот, се клучен елемент од образовниот процес, почнувајќи уште од предучилишното воспитување на децата, кон основното и средното образование. Затоа, јасно е дека се потребни истражувања насочени кон нив бидејќи единствено со правилно разбирање на нивните ставови, барања и потреби, може да се очекува успешна реализација на Програмата.

Ова истражување за знаењето, ставовите и практиките (КАП Истражување, CAP Survey) со главен фокус на наставници и воспитувачи, вработени во државните образовни институции, го мери генералното знаење на оваа група испитаници поврзано со климатските промени, вклучително и разбирањето и асоцијациите на самиот поим, влијанието на климатските промени врз општеството, луѓето и децата. Исто така, истражувањето ги мери ставовите кон климатските промени, особено нивото на загриженост за проблемот, ја мери перцепцијата на испитаниците за важноста на определени активности кои може да бидат клучни во борбата за намалување на климатските промени како и нивната подготвеност да преземат акција и да бидат дел од решението на проблемот. Истражувањето ќе се обиде да даде податоци за тоа кои практики и активности се најчести кај испитаниците, но и да ги идентификува основните општествени ставови и верувања што ги спречуваат наставниците ефикасно да ги спроведуваат климатските промени и еколошкото образование. На крај, истражувањето ги мери навиките и средствата за информирање на испитаниците како едни од клучните фактори за создавање и обликување на јавното мислење на различни теми.

1.1 Цели на истражувањето

Главната цел на ова истражување е да се обезбеди сеопфатна слика за тековните знаења, ставови и практики низ теми поврзани со потребата од образование за климатски промени и заштита на животна средина. Студијата е дизајнирана во насока да обезбеди податоци за стереотипите, заблудите и недоразбирањата за климатските промени и заштитата на животната средина, како посебен вид фактори што може да претставуваат пречки за спроведување едукација за животната средина и прифаќање еколошки стил на живот. Истражувањето ќе се обиде да ги идентификува основните општествени ставови и верувања што потенцијално би ги спречиле наставниците ефикасно да ги спроведуваат настава за климатските промени и еколошкото образование.

Податоците генерирани преку ова истражување може да послужат во развојот на наставни планови и програми за обука на наставниците, материјали за упатства и прирачници за наставниците и развој на врсничка поддршка и професионална средина за учење за наставниците.

За исполнување на целта на ова истражување, Агенција Рејтинг заедно со тимот на УНИЦЕФ Северна Македонија изработи структуриран прашалник поделен на неколку главни целини. Во текстот подолу следува анализа и толкување на добиените резултати. Вредностите се прикажани во проценти (%). При толкување на резултатите *изразот наставници* ги опфаќа вработените во институциите за предучилишна возраст, основно и средно образование и истиот се користи за толкување само на општите резултати.

2. Анализа и резултати од истражување

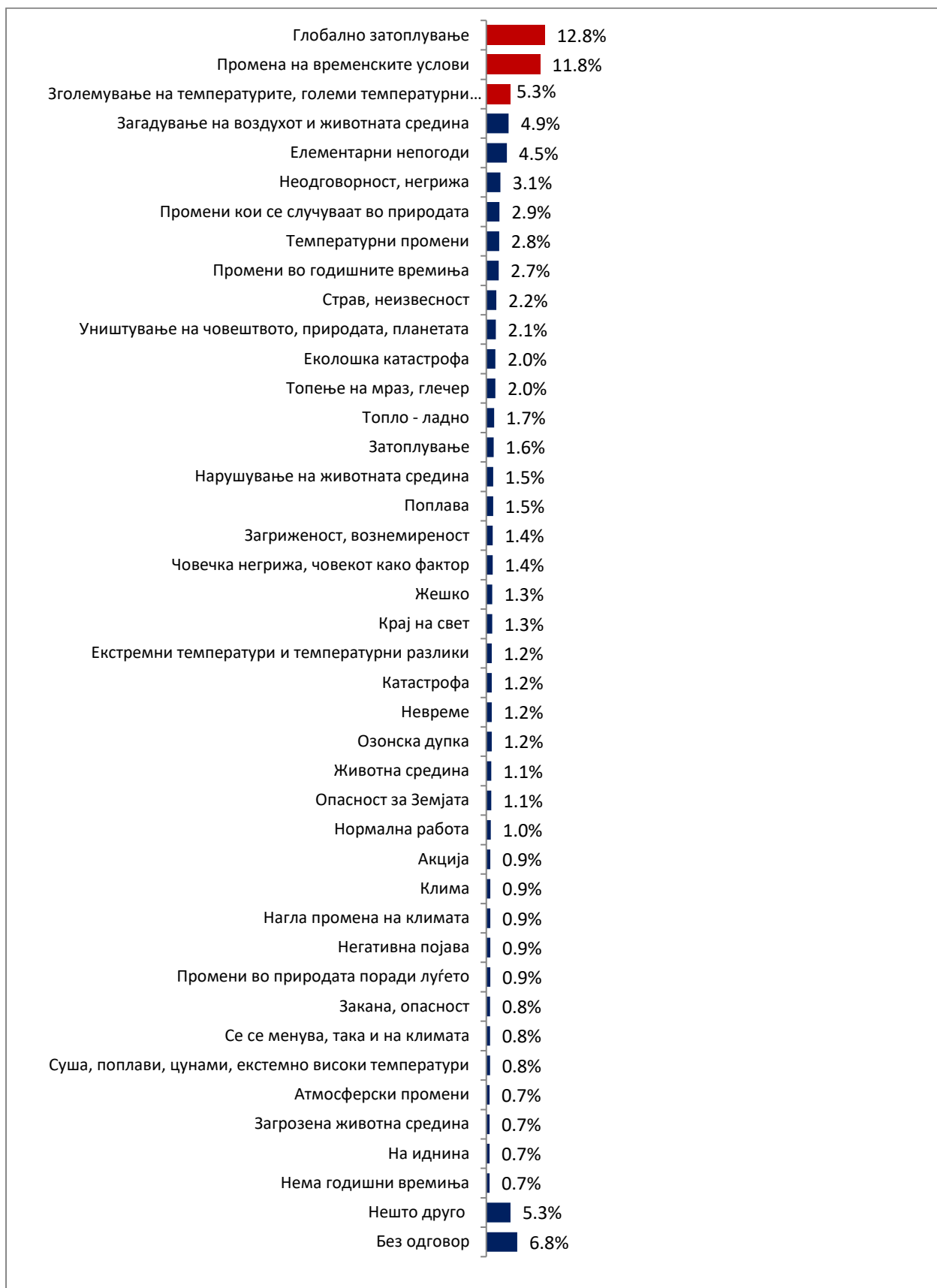
2.1 Знаење за климатски промени и нивното влијание врз животната средина

Климатските промени претставуваат еден од најважните предизвици на човештвото во овој век, затоа што нивното влијание се одразува како кон здравјето, така и кон начинот на живот кај луѓето широм светот. Всушност, климатските промени денес почнуваат да го диктираат живеењето и опстанокот на луѓето. Тоа е така бидејќи секоја промена која климата ја носи, го менува и човекот на долг рок. Природните катастрофи кои се случуваат насекаде во светот, ги принудуваат луѓето да се осврнат кон овие влијанија и да почнат да се прилагодуваат на нив. Проблемите со загадувањето на земјата, обилните врнежи и суши, наглите промени на температурите и екстремните температури имаат негативно влијание врз целото население. Дел од економијата во Република Северна Македонија е во тесна врска со климата, односно во многу случаи таа е зависна од климата. Земјоделието не само што е еден од најважните сектори на економијата, туку има и општествена и историска димензија бидејќи претставува примарен извор на егзистенција на многу семејства низ земјава. Така на пример природните катастрофи претставуваат сериозен проблем за сите граѓани меѓутоа, руралното население, односно земјоделците, се една од најпогодените категории, за кои, меѓу другото, снабдувањето со вода за наводнување е потенцијален предизвик како резултат од климатските промени.

Клучен предизвик на образовните процеси и програми е да бидат современи и да ги следат општествените текови, промените да бидат соодветно и навремено обработени за децата да можат да ги препознаат овие проблеми и да бидат подготвени и свесни за предизвиците кои се дел од општеството. Наставниците и воспитувачите се наоѓаат во центарот на овие предизвици, и иако процесот е комплексен, системски и зависен од многу фактори, тие се мостот преку кој децата интелектуално се развиваат и го добиваат своето образование и, општо, погледот кон светот. Затоа, една од основните цели на ова истражување е да го измери степенот на знаењето, ставовите и мислењето на наставниците и воспитувачите за климатските промени и нивното влијание врз животната средина, општеството и луѓето, што ќе ни послужи за разбирање и анализирање на понатамошните резултати. Па така, во првиот сет од прашалникот ќе бидат претставени резултатите токму за овие теми.

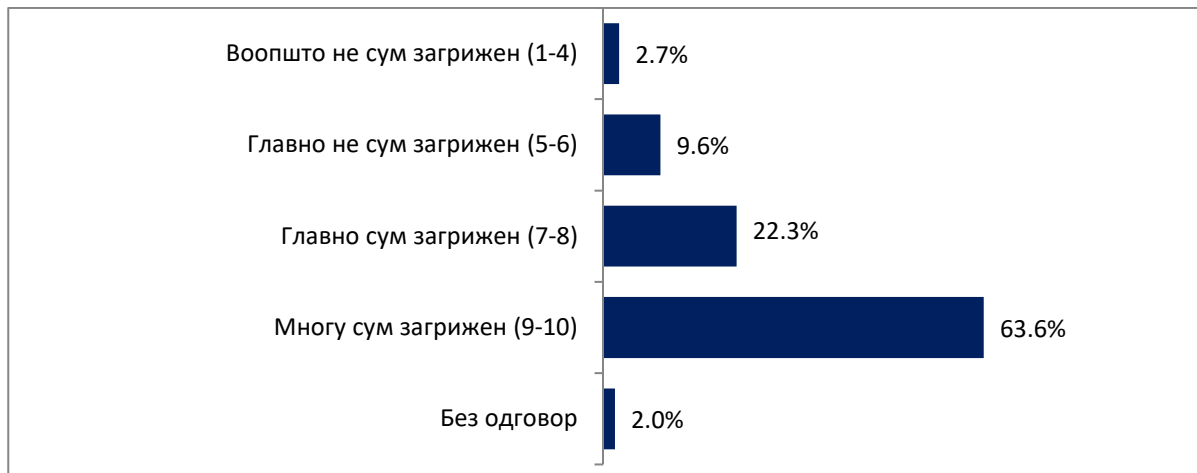
Поимот климатски промени, при поедноставена јазична анализа е кованица од два збора: промена и клима. Овој поим секојдневно се спомнува, но што всушност означува и како го разбираат испитаниците е прикажано во анализата подолу. На првото спонтано прашање кое гласи: *„Која е Вашата прва помисла кога ќе го слушнете поимот климатски промени?“*, околу 13 отсто од анкетираниите наставници кажале дека поимот климатски промени ги асоцира на глобалното затоплување, додека втора најчеста асоцијација им е промената на временските услови (11,8 отсто). За 5,3 отсто од анкетираниите, поимот климатските промени е асоцијација за зголемување на температурите и големи температурни разлики, за 4,9 отсто тоа е загадување на воздухот и животната средина, додека за 4,5 отсто тоа се елементарни непогоди. За околу 3,1 отсто од наставниците овој поим директно е поврзан со поимите неодговорност и негрижа. Од примарните и најчесто повторувани асоцијации може да се заклучи дека *поимот климатски промени е поврзуван со синоними што означуваат негативна појава или дејствие* според разбирањето на испитаниците.

**П2. Која е Вашата прва помисла кога ќе го слушнете поимот климатски промени? N=1000
(отворено прашање)**

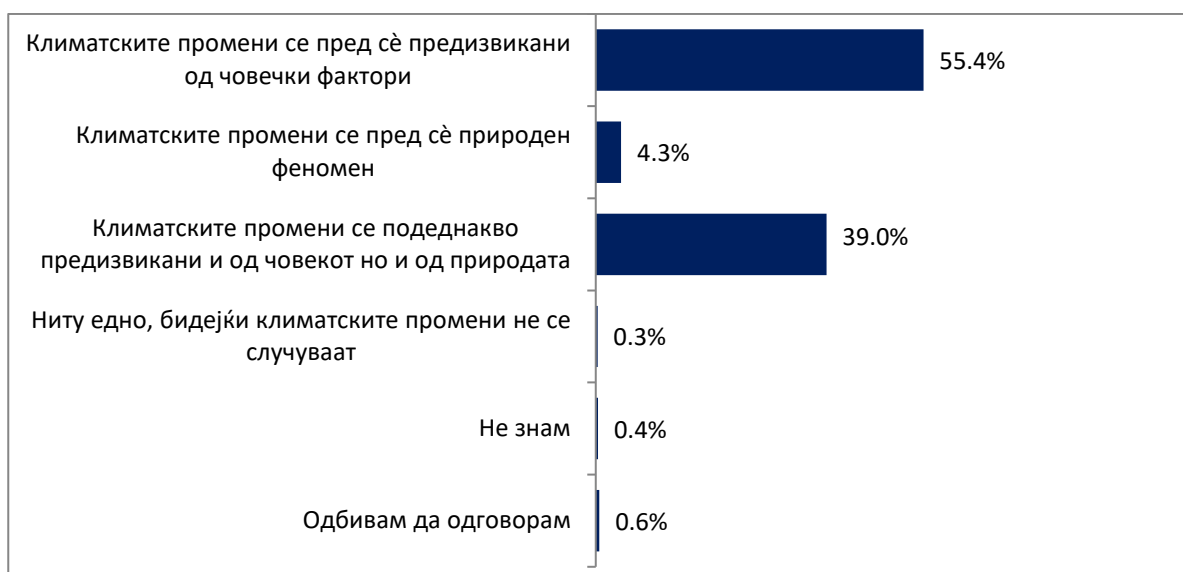
Најголем дел од наставниците, дури 85,9 отсто изразиле загриженост за климатските промени (63,6 отсто многу загрижени, 22,3 отсто главно загрижени). Воопшто незагрижени за климатските промени се околу 2,7 отсто, а главно незагрижени се околу 9,6 отсто од вкупниот број анкетирани наставници. Вкрстените податоци укажуваат дека генерално постои висок степен на загриженост без оглед на социо-демографската група на испитаникот: вид на образование, работно место, пол, возраст, етничка припадност и место/регион на живеење.

П4. На скала од 1 до 10, каде што 1 означува воопшто не сум загрижен/а, а 10 означува многу сум загрижен/а, колку сте загрижен за климатските промени? N=1000

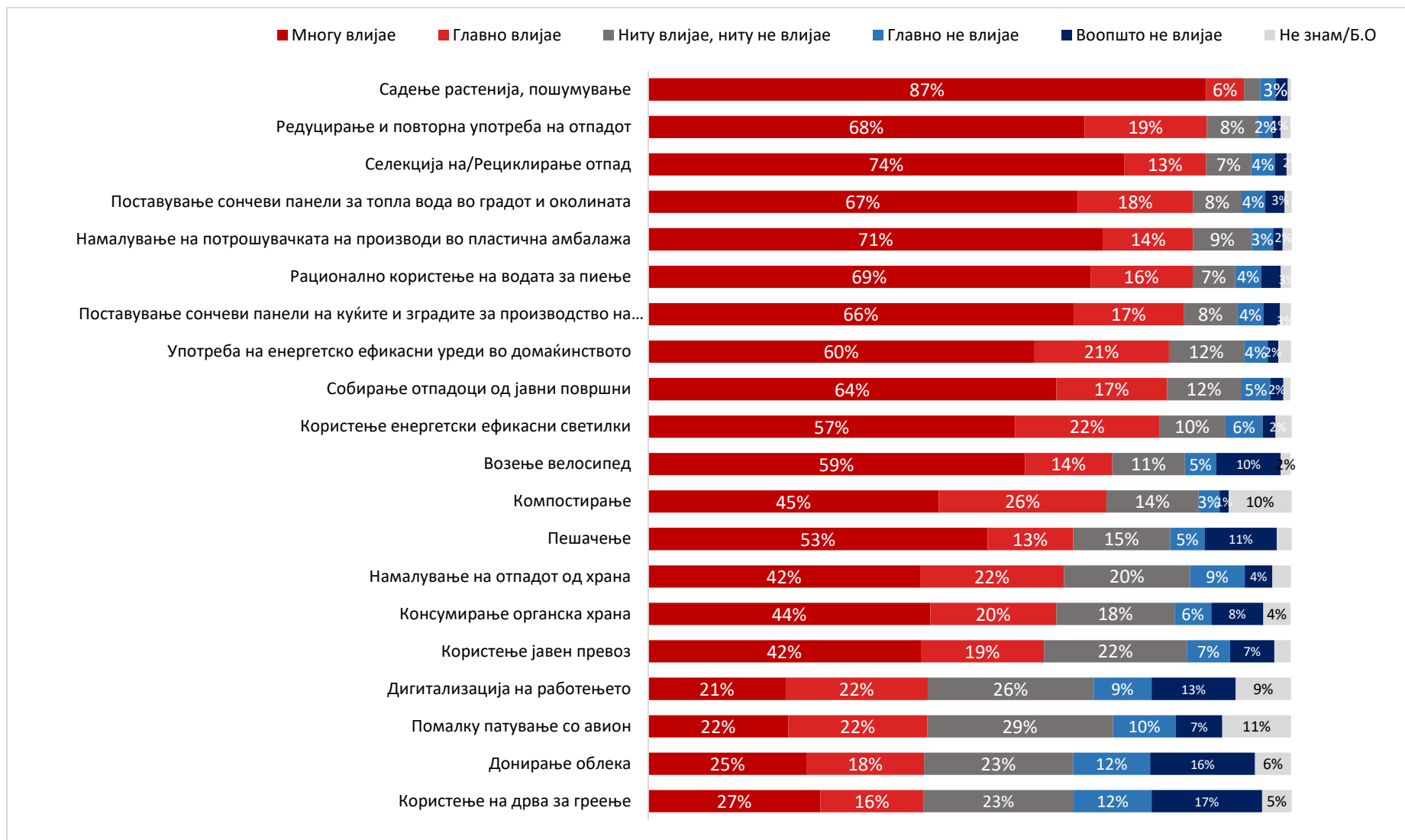
Дека климатските промени се пред сè предизвикани од човечки фактор одговориле повеќе од половина наставници (55,4 отсто), додека 39 отсто сметаат дека климатските промени се подеднакво предизвикани од човекот и од природата. Само 4,3 отсто од наставниците сметаат дека климатските промени се првенствено природен феномен. Вкрстените податоци укажуваат дека: мажите, испитаниците кои што работат во предучилишно образование (воспитувачите) и етничките Македонци имаат изразени одговори дека климатските промени се пред сè предизвикани од човечки фактор за разлика од останатите групи.

П6. Со кои од следниве тврдења се согласувате: N=1200

За речиси девет од десет наставници (87 отсто) активноста **садење растенија и пошумување најмногу влијае за намалување на климатските промени.** Селекција/рециклирање на отпадот е активност која најмногу влијае за намалување на климатски промени за 74 отсто од испитаниците, додека на трето место е редуцирање и повторна употреба на отпадот(68 отсто многу влијае). По нив, за повеќе од половина од испитаниците, активности што најмногу влијаат кон намалување на климатските промени се: поставување сончеви панели за топла вода во градот и околината, намалување на потрошувачката на производи во пластична амбалажа, рационално користење на водата за пиење, поставување сончеви панели за куќите и зградите за производство на електрична енергија, употреба на енергетско ефикасни уреди во домаќинство, собирање отпадоци од јавни површини, користење енергетски ефикасни светилки и возење велосипед. Од друга страна, активностите: користење дрва за греење (17 отсто - воопшто не влијае), донирање облека (16 отсто - воопшто не влијае) и дигитализација на работењето (13 отсто - воопшто не влијае), се оценети како активности што немаат големо влијание врз намалување на климатските промени.

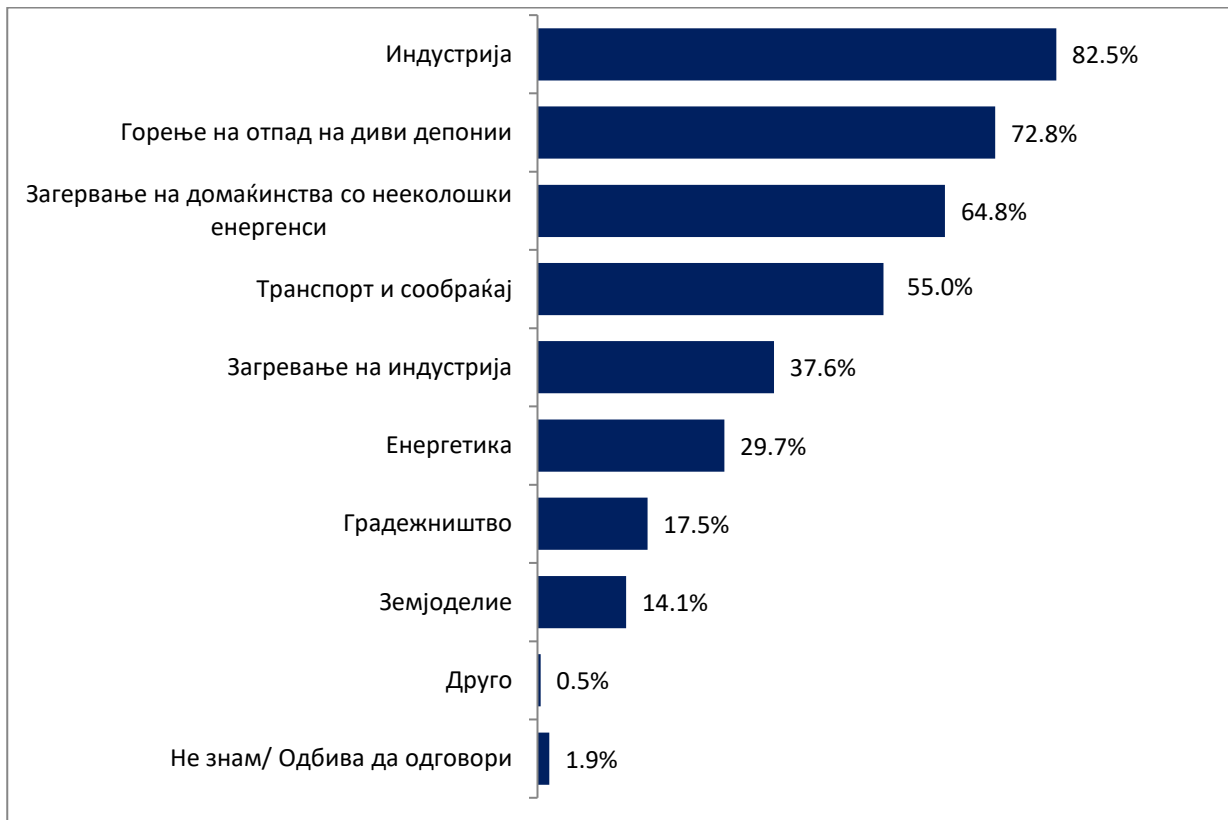
П7. Според Вашето знаење, на скала од 1 до 5, каде што 1 означува многу влијае-а 5 означува воопшто не влијае, во која мера секоја од следниве активности влијаат за намалување на климатските промени? N=1000

На прашањето „Што според Вас најмногу придонесува кон климатски промени?“, каде што се можни повеќе одговори, најголем дел од анкетираниите наставници одговориле дека тоа е индустријата во 82,5 отсто од случаите. Потоа следува горење отпад на диви депонии – одговор кој е истакнат во 72,8 отсто од случаите, додека во речиси две третини од одговорите посочено е загревањето на домаќинствата со нееколошки енергенси како фактор што влијае.

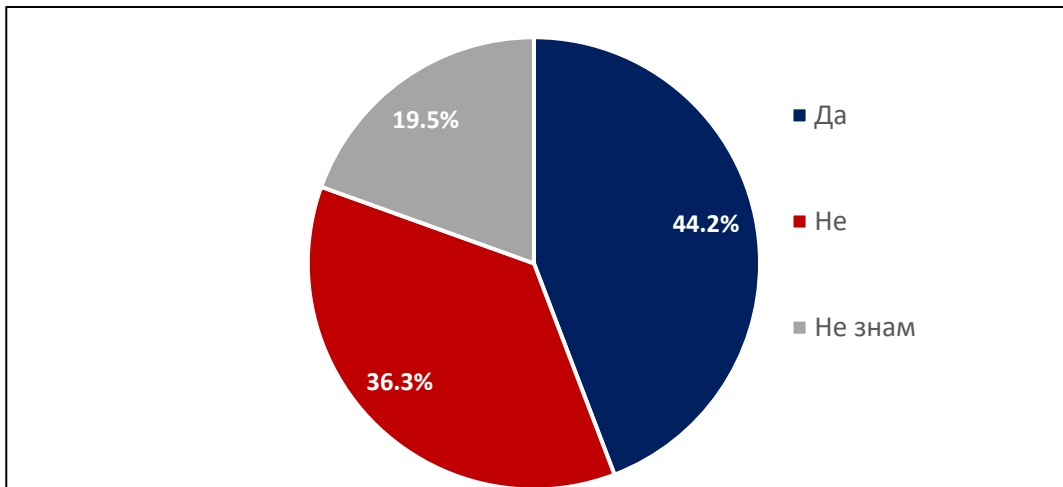
Индустријата како посочен одговор бил почесто споменуван кај наставниците што работат во средно образование, кои завршиле медицински науки и кај предметните наставници, за разлика од испитаниците кои работат во предучилишно и основно образование и друг вид завршено образование. Одговорот горење отпад на диви депонии се истакнува повеќе во одговорите на испитаниците со завршени медицински науки и здравство и наставниците кои предаваат општествени науки во однос на останатите категории испитаници.

**П8. Што според Вас најмногу придонесува кон климатските промени?
N=1000 (можни се повеќе одговори)**

Последното прашање од оваа тематска целина се однесува на информираноста на наставниците за тоа дали постои посебна наставна програма за образование за животна средина. Речиси половина од наставниците (44,2 отсто), одговориле дека постои наставна програма за образование за животна средина, додека 36,3 отсто одговориле негативно, односно дека не постои ваква наставна програма. Дури 19,5 отсто немале одговор, односно не се информирани за ова прашање. Вкрстените резултати укажуваат дека: наставниците од основно образование, испитаниците со завршени медицински науки и одделенските наставници имаат позастапени одговори дека постои посебна програма за образование за животна средина, за разлика од останатите категории испитаници.

П9. Според вашето знаење, има ли посебна наставна програма за образование за животна средина? N=1000

2.2 Ставови кон климатски промени и влијанието врз животната средина

Вториот дел од прашалникот беше креиран со цел да ги истражи мислењето и ставовите на наставниците за неколку различни аспекти поврзани со климатските промени и животната средина. Преку овој дел всушност ќе дознаеме дали постојат и кои се главни стереотипи и предрасуди за темата, колку образованието е фактор при градење свест за климатските промени, но исто така и колкав е степенот на прифаќање некои потенцијални решенија за намалување на климатските промени. Конкретно, овој дел од прашалникот се состои од неколку сетови:

- А. Мислење на наставниците/воспитувачите;
- Б. Ставови за потенцијални решенија за намалување на климатските промени;
- В. Ставови поврзани со образование и кои одредуваат делување/активизам;

Испитаниците беа примарно прашани да ги обележат трите еколошки проблеми кои нив лично ги загрижуваат најмногу. Според резултатите, наставниците се најмногу загрижени за загадувањето на воздухот (65,8 отсто). Загадувањето на воздухот во нашата земја е алармантно, тој е децениски проблем и доминантна тема во јавноста и медиумите па оттука и не треба да изненадува високата загриженост за овој проблем. Како втор проблем кој најмногу ги загрижува наставниците е загадувањето на реките, езерата и морињата (37,6 отсто), а трето рангиран проблем е радиоактивниот отпад (28,7 отсто). Повисока загриженост е изразена и за ГМО³ храната, дивите депонии, покачените температури на Земјата и климатските промени. Наставниците изразиле најмала загриженост за пренаселеноста, сушите и сообраќајниот метеж.

Компаративната анализа меѓу групите покажува дека категоријата испитаници кои имаат завршено медицински науки и здравство радиоактивниот отпад ги загрижува повеќе во однос на останатите групи. Жените изразиле значително поголема загриженост за ГМО храната во однос на мажите, кои пак поголема загриженост изразуваат кон дивите депонии.

³ Генетски модифицирани организми/Генетски модифицирана храна

**П10. Погледнете ја листава и обележете ги трите прашања што Ве загрижуваат најмногу?
N=1000 (можни се до три одговори)**

A. Мислења на наставниците/воспитувачите

Одговорите од овој сет прашања се мерат со помош на четири степена скала за искажување согласност во однос на секој од ставовите кои се наведени во графиконот подолу. Во продолжение ги толкуваме најистакнатите ставови на испитаниците за кои е изјавена најголема (не)согласност.

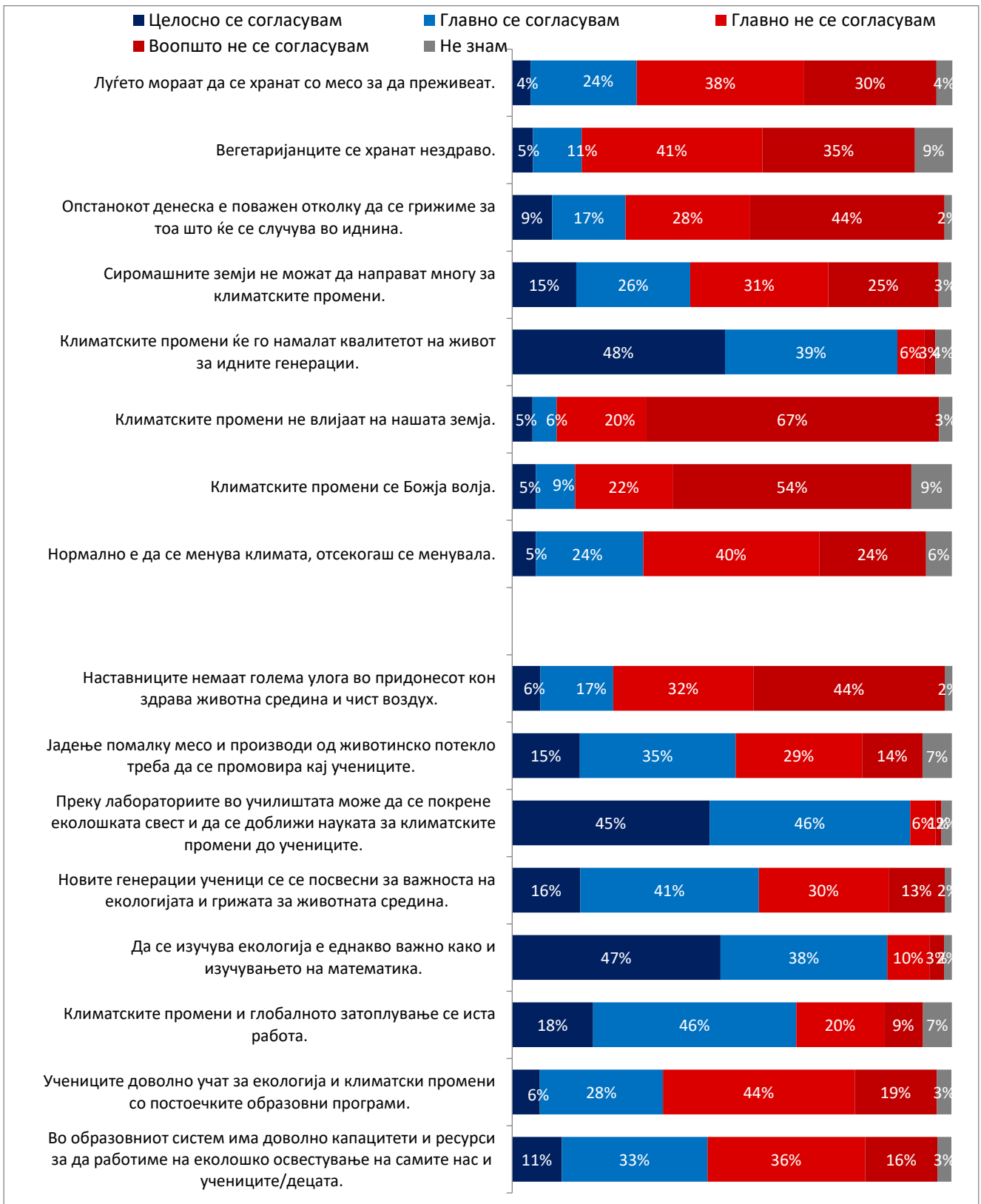
Генералните наоди укажуваат дека постои одреден дел на наставници кај кои не постои голема мотивираност околу развојот на образование за климатски промени и животна средина. Така, околу една третина од наставниците сметаат дека *учениците доволно учат за екологија и животна средина со постоечките образовни програми* (вака повеќе сметаат одделенските наставници и мажите), додека речиси две третини не се согласуваат со овој став. Околу 23 отсто од анкетираниите наставници сметаат дека тие *немаат голема улога во придонесот за здрава животна средина и чист воздух* (вака размислуваат наставниците од средното образование, мажите и наставниците кои предаваат стручни предмети за разлика од останатите групи).

Преку лабораториите во училиштата може да се покрене еколошка свест и да се доближи науката за климатските промени до учениците е став со кој мнозинството

наставници се согласува (45 отсто целосно се согласувам, 46 отсто главно се согласувам). По овој став, следен со изразена голема согласност е *климатските промени ќе го намалат квалитетот на живот за идните генерации* (48 отсто целосно се согласувам и 39 отсто главно се согласувам). Најголем дел од наставниците сметаат дека *да се изучува екологија е еднакво важно како и изучувањето математика* (47 отсто целосно се согласувам и 46 отсто главно се согласувам). Овие податоци укажуваат дека најголем дел од наставниците се свесни за сериозноста на проблемот и импликациите што ги носи кон идните генерации, но и дека изучувањето климатски промени и животна средина е подеднакво важно како и изучување на класичните предмети, како на пример математиката. Меѓутоа она што треба да се истакне е нивото на согласност кое е искажано по однос на ставот *климатските промени и глобалното затоплување се иста работа*. Имено, само 29 отсто од наставниците не се согласуваат со ова, додека 7 отсто од нив одбиле да дадат одговор. Најголем дел од наставниците ги изедначуваат поимите што дополнително укажува на потребата за нивна едукација и суштинско разбирање на поимите/концептите. Понатаму, постои поделеност во согласноста на наставниците по однос на ставот *јадењето помалку месо и производи од животинско потекло треба да се промовира кај учениците*. Поддршката на овој став е поголема од страна на машките испитаници отколку кај женските. Со овој став најмногу не се согласиле воспитувачите од предучилишно образование и предметните наставници кои предаваат стручни предмети за разлика од останатите групи испитаници.

Наставниците/воспитувачите изразиле најголемо несогласување со ставот дека *климатските промени не влијаат на нашата земја*, 67 отсто воопшто не се согласуваат и 20 отсто главно не се согласуваат. Околу 15 отсто од испитаниците се согласни со ставот дека *климатските промени се Божја волја*. Повеќе од половина испитаници (56 отсто) не се согласуваат со ставот дека *сиромашните земји не можат да направат многу за климатските промени*. Сепак, значителен процент сметаат дека *сиромашните земји не можат да направат многу за климатските промени* (15 отсто целосно се согласувам, 26 отсто главно се согласувам).

П11. Ве молам кажете ми колку се согласувате со секој од следниве ставови: N=1000

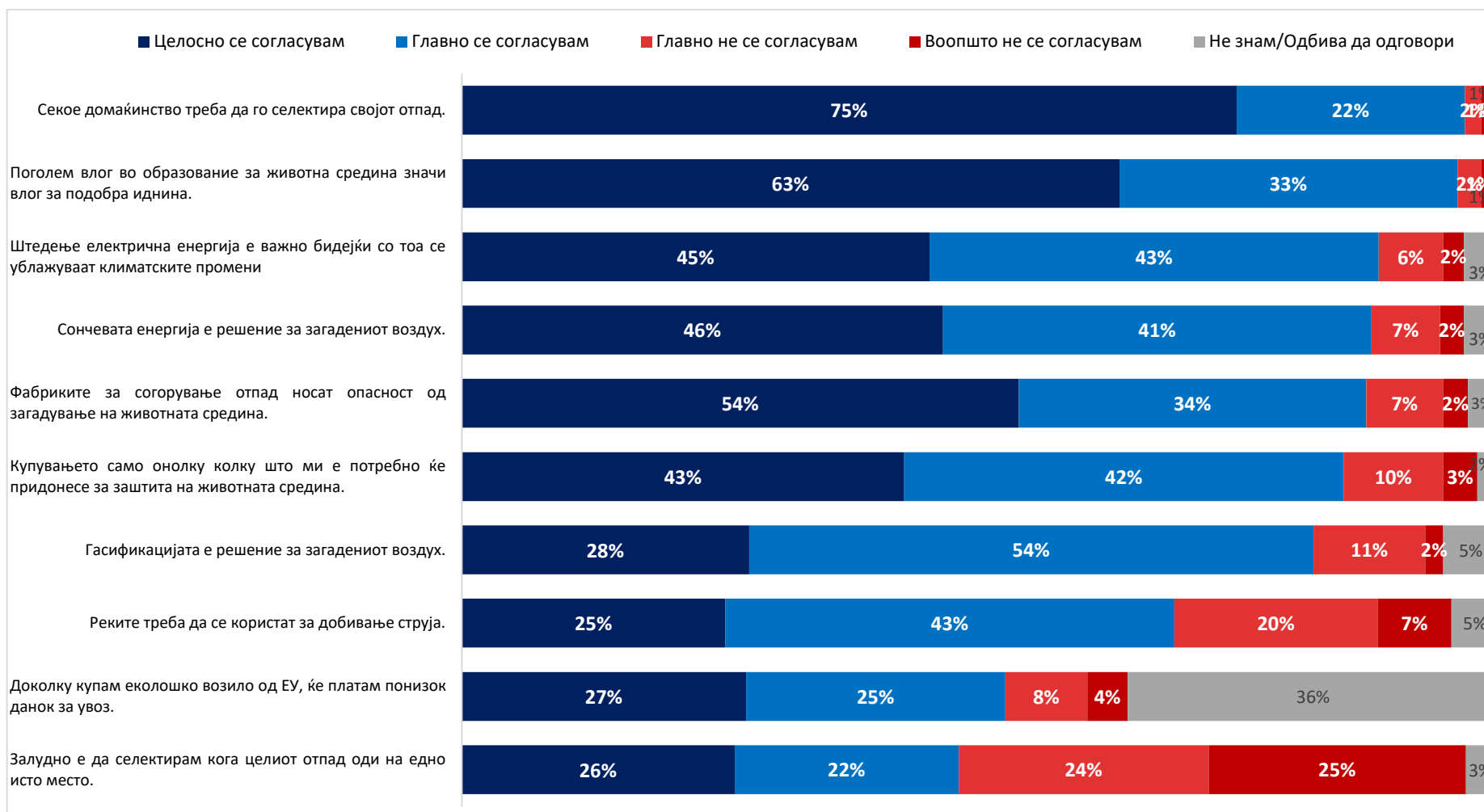
Б. Ставови за потенцијални решенија за намалување на климатски промени

Следната група ставови кои се однесуваат на потенцијалните прифатливи решенија за намалување на климатските промени, наставниците имаат искажано генерално позитивни ставови, односно тие се согласуваат за повеќето ставови кои ги обработува овој дел од прашалникот. Така, најголем дел од испитаниците се согласни дека *секое домаќинство треба да го селектира својот отпад* и вака размислуваат дури 97 отсто (75 отсто целосно се согласуваат и 22 отсто главно се согласуваат) од испитаниците. Меѓутоа, она што се истакнува во овој сет прашања е поделеноста во одговорите на испитаниците во врска со целесходноста за селектирање. Така, половина 49 отсто (25 отсто воопшто не се согласувам и 24 отсто главно не се согласуваат) од испитаниците изразиле несогласување со ставот *залудно е да селектирам кога целиот отпад оди на едно исто место*, и речиси исто толку се согласуваат со овој став. Овој став го делат испитаниците кои имаат завршено техничко-технолошки науки 60 отсто (37 отсто целосно се согласуваат и 23 отсто главно се согласуваат), и поголем број од машките (33 отсто целосно се согласуваат), наспроти женските испитаници (23 отсто целосно се согласуваат).

Високи 96 отсто (63 отсто целосно се согласуваат и 33 отсто главно се согласуваат) од анкетираниите наставници сметаат дека *поголем влог во образование за животна средина значи влог за подобра иднина*. Со ставот дека *штедењето електрична енергија е важно бидејќи со тоа се ублажуваат климатските промени* се согласуваат 88 отсто (45 отсто целосно се согласуваат и 43 отсто главно се согласуваат) од наставниците.

Ставот *реките треба да се користат за добивање електрична енергија* е поддржан од мнозинството испитаници, а 27 отсто не се согласни со ова. Во однос вкрстените резултати, овој став превагнува кај испитаниците кои имаат завршено медицински науки и како и кај наставниците кои предаваат стручните предмети за разлика од останатите групи. Значителен процент испитаници (36 отсто) не знаат дека купувањето еколошко возило од ЕУ им овозможува плаќање понизок данок за увоз.

П12. Ве молам кажете ми колку се согласувате за секој од следниве ставови: N=1000

В. Ставови поврзани со образование и кои детерминираат делување/активизам

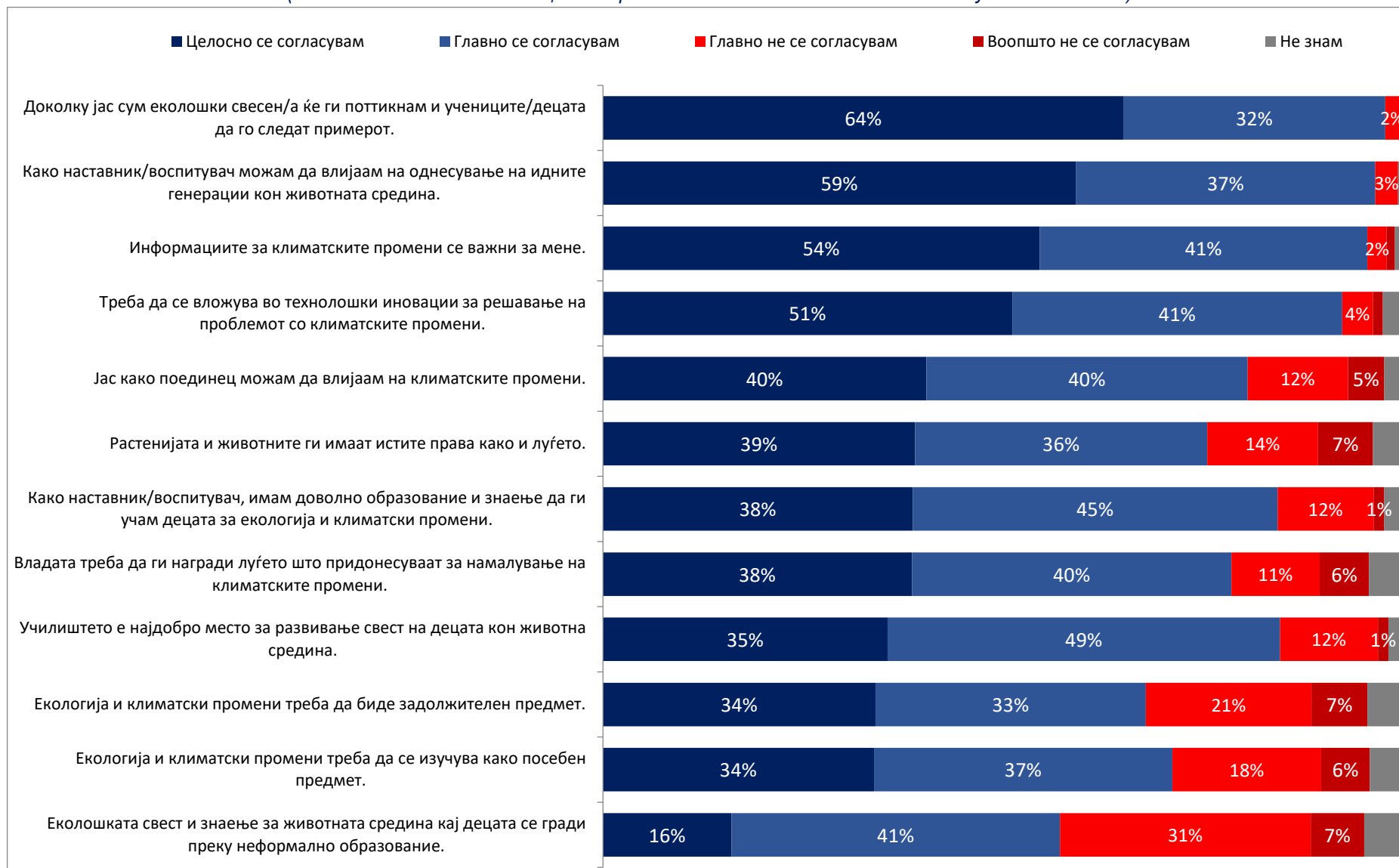
Следната тематска целина обработува низа ставови кои директно или индиректно се поврзани со различни аспекти од образованието како и ставови што одредуваат делување/активизам за намалување на климатските промени и заштита на животната средина. Овие ставови даваат увид за тоа колку наставниците се гледаат себе си и образованието како промотори и влијателни фактори кон градење еколошка свест на децата. Поради подобра прегледност на резултатите, ставовите се поделени во две групи.

а) Првата група укажува на ставови за кои испитаниците изразиле поголема согласност отколку несогласност. Потребно е да се напомене дека високата согласност за овие ставови би можела да се должи на изнесување општествено посакувани и/или прифатливи одговори.

Постои голема согласност дека *наставниците може да бидат пример за децата при градење на еколошката свест*. Исто така наставниците сметаат дека тие можат да *влијаат на однесувањето на идните генерации кон животната средина*. Околу 84 отсто од испитаниците сметаат дека *училиштето е најдоброто место за развивање свест за животната средина*, додека 57 отсто од нив сметаат дека *еколошката свест и знаење за животната средина се гради преку неформалното образование*. Високи 37 отсто не се согласуваат со овој став. Речиси девет од десет наставници ги обележале *информациите за климатските промени како важни* за нив и речиси исто толку се согласни дека е *потребно да се вложува во технолошки иновации за решавање на проблемот со климатските промени*. Индивидуалниот активизам за влијание кон климатските промени е на особено високо ниво кај наставниците (80 отсто се согласуваат со ставот *јас како поединец можам да влијаам на климатските промени*).

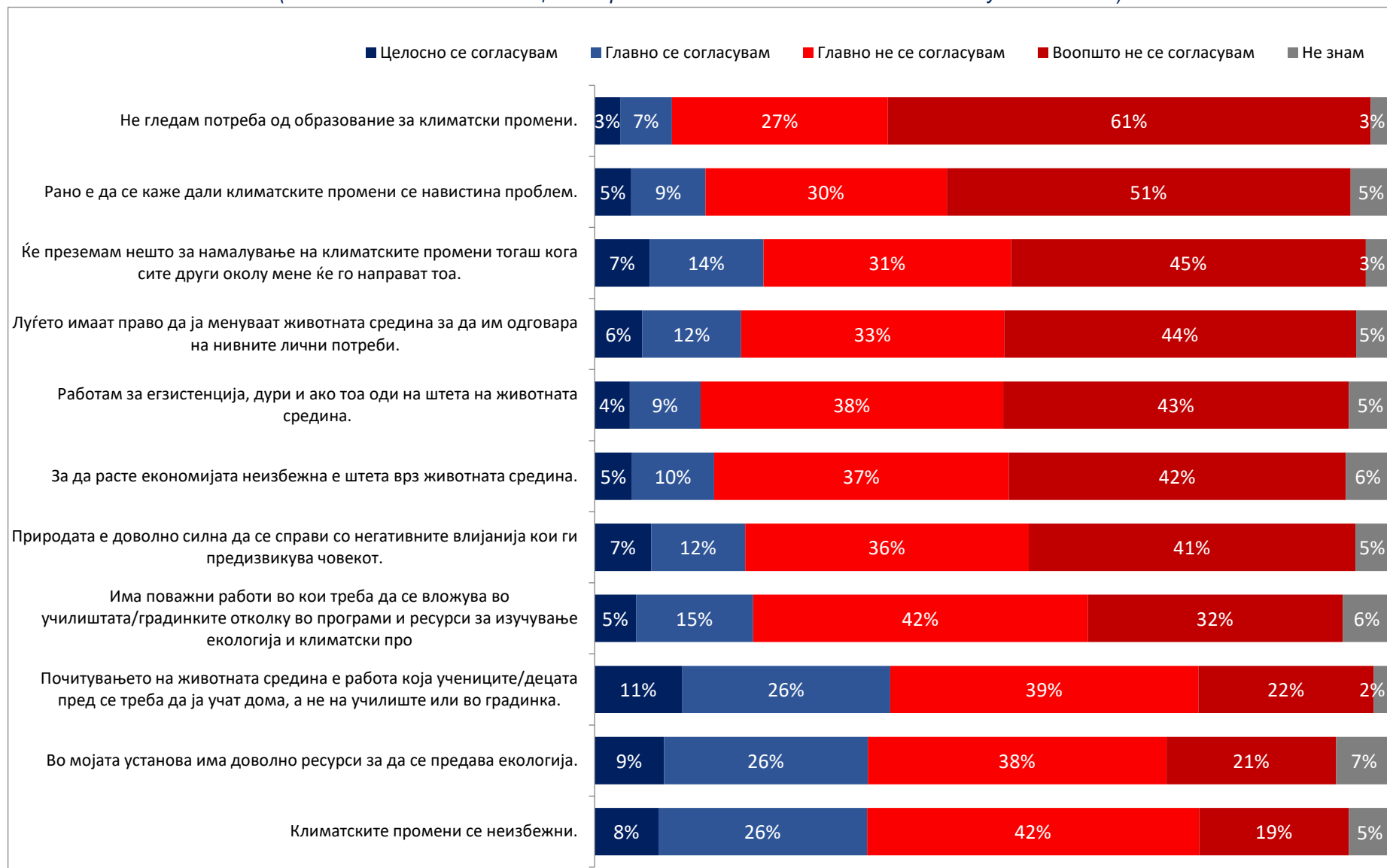
Две третини од испитаниците (34 отсто целосно се согласувам, 33 отсто главно се согласувам) се согласуваат дека екологија и климатски промени треба да се изучува како задолжителен предмет во образованието. Речиси исто толку испитаници (34 отсто целосно се согласувам, 37 отсто главно се согласувам) сметаат дека екологија и животна средина треба да се изучува како посебен предмет. Најголемиот дел од наставниците (83 отсто) сметаат дека имаат доволно образование и/или знаење за да ги учат децата за екологија и климатски промени.

П13. Ве молам кажете ми колку се согласувате за секој од следниве ставови: N=1000
 (Ставови за кои испитаниците изразиле поголема согласност отколку несогласност)

б) Втората група укажува на ставови за кои испитаниците изразиле поголема несогласност отколку согласност. Најголемо несогласување е искажано по однос на ставот *не гледам потреба од образование за климатски промени* (61 отсто воопшто не се согласувам, 27 отсто главно не се согласувам). Според одговорите на наставниците климатските промени се навистина проблем, односно постои висока свест за актуелноста на проблемот. Понатаму, најголемиот дел од наставниците сметаат дека индивидуалната активност е важна и е независна од колективното дејствување, додека 21 отсто би презеле нешто за намалување на климатските промени тогаш кога сите останати ќе преземат акција. Повеќето испитаници не се согласни дека луѓето имаат право да ја менуваат животната средина за да им одговара на своите лични потреби. Речиси 79 отсто од испитаниците не се согласуваат со ставот *за да расте економијата неизбежна е штета врз животната средина*. Најголем дел од наставниците (61 отсто) не се согласуваат со ставот дека почитувањето на животната средина децата пред сè треба да го учат дома, а не на училиште или во градинка, додека 37 отсто се согласни дека домашното воспитување е клучно за грижа кон животната средина.

П13. Ве молам кажете ми колку се согласувате за секој од следниве ставови: N=1000
 (Ставови за кои испитаниците изразиле поголема несогласност отколку согласност)

Наредните две прашања имаа цел да го испитаат мислењето на наставниците за две заемно поврзани димензии – што е она што би можело да се воведе, промени или надгради во образованието за да има поефикасна и подобра настава за животна средина и кој е најдобриот начин да се спроведат едукативни часови за животна средина и климатски промени. На овие две прашања од отворен вид е извршена квалитативна анализа на одговорите на испитаниците.

На првото прашање, што е она што би можело да се воведе во образованието, **воведување задолжителен (од прво до четврто одделение) и посебен предмет (изборен во погорните одделенија) екологија е еден од најчестите одговори на испитаниците** („Воведување посебен предмет кој подетално ќе ја разработува оваа тематика, развивање еколошка свест со активно учество и грижа на учениците за училишната ботаничка градина, одржување чиста средина без отпадоци во училиштата, истражувачки активности и изработка на проекти и нивно презентирање, следење на иновациите во екологијата и друго.“).

Помал дел од наставниците сметаат дека не е потребен посебен предмет бидејќи учениците во моментот изучуваат многу предмети, како и дека во предметите што веќе се изучуваат постојат делови за екологија, животна средина и климатски промени. Оваа група наставници смета дека треба да постојат редовни активности, акции и практична настава на месечно ниво и дека со ова ќе се обезбеди вградување на навиките на децата. Третата група испитаници е на мнение дека навиките и свеста за животната средина се создаваат преку домашното воспитување од најмала возраст, а дека образованието игра секундарна улога во создавање навика („Најдобро се учи преку практични примери, децата треба да ги видат возрасните како селектираат отпад, како се пошумува, како водат сметка за составот на храната, како трошат помалку средства на непотребни предмети за потоа и самите тоа да го практикуваат. Училиштата треба да организираат повеќе акции за чистење и пошумување, притоа да ги наградуваат највредните.“).

Градинките се перципираат како многу значајни кога е во прашање создавањето на свеста кај децата за животната околина и екологијата. Испитаниците сметаат дека во предучилишна фаза децата се најљубопитни, со изразени набљудувачки способности. Токму поради ова дел од испитаниците сметаат дека децата во предучилишна возраст треба да бидат во многу почест контакт со природата, а дека постоење градини за одгледување растенија и мали лаборатории за експерименти прилагодени за предучилишна возраст во градинките ќе придонесе за ефективно запознавање на децата со животната средина.

Училиштата се гледаат како основна и појдовна точка при градење на еколошката свест, па така честа препорака е самите училишта да одвојуваат поголеми ресурси за оваа проблематика и преку свои активности да бидат инволвирани сите засегнати чинители, односно преку училиштето да се овозможи наставниците, родителите и децата да градат заедничка еколошка свест. Наставниците придаваат многу поголема практична примена на овие теми отколку теоретска. Сметаат дека книгите и средствата за работа од теоретскиот дел за овие теми е потребно да бидат целосно дигитализирани, каде што податоците би се менувале редовно со следење на состојбите и промените од година за година, современи податоци базирани на научни факти и докази („Достапни дигитални

содржини, учебници, книги, брошури, прирачници, илустрирани списанија и сл. кои не само што ги објавуваат последиците од климатските промени и факторите кои допринесоа за нив, туку и нудат детални упатства и решенија како да се постапува, за да се зачува и унапреди животната средина и да се ублажат или забават климатските промени“).

Работата на проекти за климатски промени и животна средина е најистакнат начин преку кој учениците би можеле да го увидат негативното влијание од постапувањето на човекот и доаѓањето на климатските промени. Во училишните дворови учениците да имаат активности на терен и да се промовира одржливост на училиштата. На пример, одгледување зеленчук и овошје зависно од регионот на установата и потоа истите да ги конзумираат или да ги донираат на социјално загрозените семејства. Се истакнува дека е потребна подобра организација на училиштата за класифицирање на сметот затоа што голем дел од училиштата немаат посебни корпи за стакло, пластика, хартија и компостирање, и дека учениците и наставниците треба да знаат која пластика се рециклира, а која не („Треба да има корпи за стари батерии и да им се покаже на учениците преку проекции како овој отпад влијае на животната средина - неговото штетно влијание“).

Она што се истакнува во одговорите на наставниците, покрај предлозите за воведување задолжителен предмет кој ќе се занимава со овие проблематики, е акцентирање на потребата за доедукација на наставниот кадар преку посебни обуки со современи податоци, оспособување за изведување практични примери и обезбедување нагледни средства („Пред сè нагледни средства, опремени катчиња, места за набљудување и работа за поттикнување грижа кон природата воопшто. Обука на персонал, соработка на институциите за вложување во образованието.“).

Што се однесува до тоа кој е најдобриот начин да се спроведуваат едукативните часови и активности за животната средина и климатските промени, најголем дел од испитаниците посочиле дека тоа е наставата во природа (поголем контакт со животната средина и околина надвор од училиштето), кабинетската настава, лаборатории за оваа намена како и предавањата од стручни лица, експерти од оваа област. Практична работа на проекти и учество на натпревари се воншколски активности за кои наставниците сметаат дека особено придонесуваат за едукација на децата.

Следната квантитативна анализа го испитува делот за тоа кои се причините поради кои што наставниците не предаваат за климатски промени. Третина од испитаниците (31.7 отсто) сметаат дека климатските промени се веќе опфатени во други предмети. Како прва работа зошто тие не предаваат за климатски промени се изјасниле дека тие самите немаат доволна обука за оваа тема (33,5 отсто), потоа како втора работа за која се изјасниле е дека нема доволно материјал на темата (33,4 отсто) и дека не е дел од нивната наставна програма (32,7 отсто).

Анализата на вкрстените резултати укажува дека: Кај наставниците кои предаваат во средно образование, речиси половина (47 отсто) се изјасниле дека тоа не е дел од општата наставна програма. Четири од десет испитаници (40 отсто) се изјасниле дека климатските промени се опфатени во другите предмети.

Во однос на предметот кој го предаваат наставниците, кај испитаниците што предаваат стручни предмети се истакнуваат одговорите на испитаниците кои рекле дека тоа е заради нивната лична незаинтересираност. Додека пак кај етничките Албанци 45 отсто, не предаваат на оваа тема затоа што немаат доволно обука за климатските промени.

П16. Според Вас наставниците или воспитувачите не предаваат за климатски промени затоа што: N=1000 (можни се повеќе одговори)

Во поглед на едуцирање на теми поврзани со професионална надградба како наставник, 66 отсто од наставниците се изјасниле дека сакаат да се едуцираат преку стручни предавања, 63,8 отсто би сакале тоа да биде преку одржување семинари и за четири од десет испитаници (40,3 отсто) едукацијата сакаат да се одржува преку работилници со колеги.

Едукација преку научни списанија, трудови, извештаи од проекти и студии се најмалку преферирана форма од страна на испитаниците. Ова укажува дека интерактивната доедукација и усовршување на оваа тема се претпочита како форма на учење на наставниците.

П17. На кој начин би сакале да се едуцирате на теми поврзани со вашата професионална надградба како наставник? N=1000 (можни се повеќе одговори)

2.3 Практики

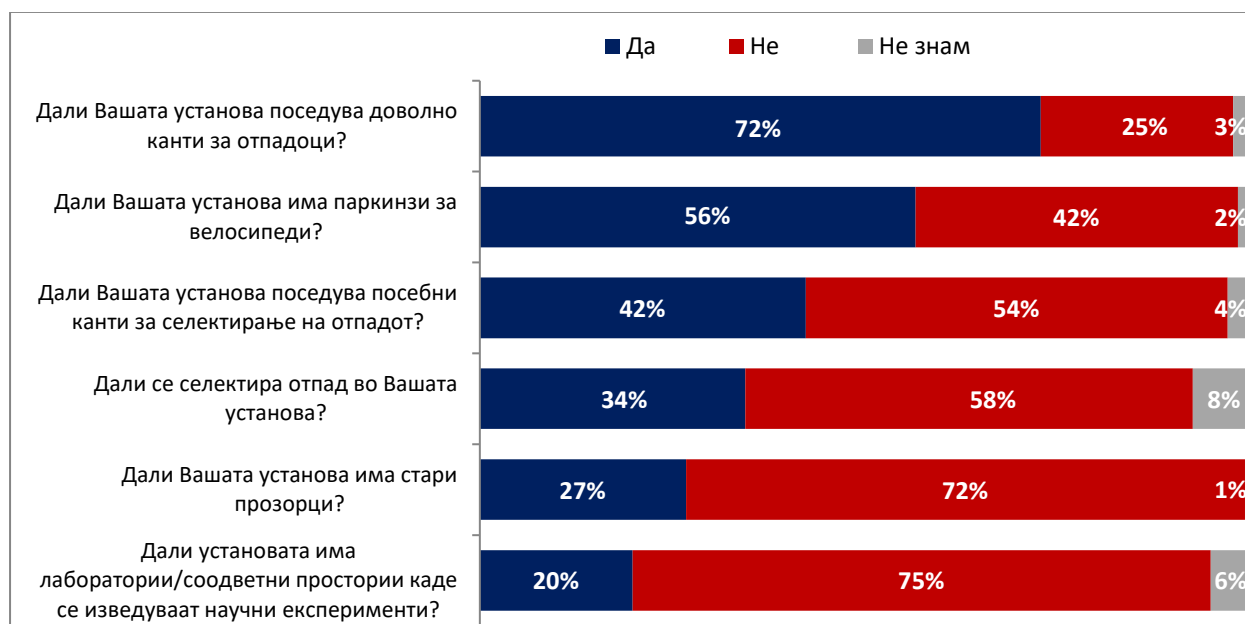
Третиот дел од ова истражување ја разработува темата практики на наставниците и образовните институции поврзани со општата состојба на нивната установа во поглед на карактеристиките на објектот, активности поврзани со работата како наставници, мотивацијата за заштита на животната средина, преземање активности и интензитет на практикување на истите.

Првиот сет прашања е поврзан со различни аспекти за установата во која испитаниците работат. Мнозинство (72 отсто) од наставниците и воспитувачите рекле дека во нивната установа има доволно канти за отпадоци, повеќе од половина (56 отсто) од испитаниците се изјасниле дека има паркинзи за велосипеди и четири од десет (42 отсто) од наставниците рекле дека во нивните установи постојат посебни канти за селектирање на отпадот. За тоа дали установата *поседува посебни канти за селектирање отпад*, како лидери се издвојуваат предучилишните установи и установите кои се во урбаните средини.

Она што особено се истакнува во резултатите е дека само една третина од испитаниците одговориле дека установата во која тие работат се селектира отпадот, додека речиси 60 отсто рекле дека не се селектира отпадот и 8 отсто од наставниците немаат информација за ова прашање.

Во однос на аспектите за кои се изјасниле негативно, тројца од четворица испитаници рекле дека во установите каде што работат нема лаборатории/соодветни простории каде се изведуваат научни експерименти. Околу 27 отсто од испитаниците кажале дека во установата каде што тие работат има стари прозорци. Направената анализа на вкрстените резултати укажува дека наставниците од Вардарскиот регион имаат позастапен одговор дека установата во којашто работат има лаборатории/соодветни простории во кои се изведуваат научни експерименти за разлика од останатите региони.

П18. Во зависност од состојбата, забележете со да или со не за секоја од наведените аспекти. N=1000

Следниот сет прашања се однесува на работата и активностите на самите наставници и менаџментот на образовната установа. Од резултатите може да се забележи дека поголемиот процент позитивни одговори се добиени при можноста за субјективни одговори на испитаниците, односно одговори на прашањата кои се однесуваат лично за самите наставници и/или за менаџментот на установата која што ја претставуваат. Така, дури девет од десет наставници се изјасниле дека *кога предвидениот материјал за часот дозволува, споделуваат информации и за животната средина*, мнозинство (88 отсто) од нив исто така *самоиницијативно бараат интересни информации за заштита на животната средина што ги пренесуваат на учениците/децата*. Исто така, дури 78 отсто од наставниците се изјасниле дека *менаџментот во нивната установа поддржува активности поврзани со животната средина*.

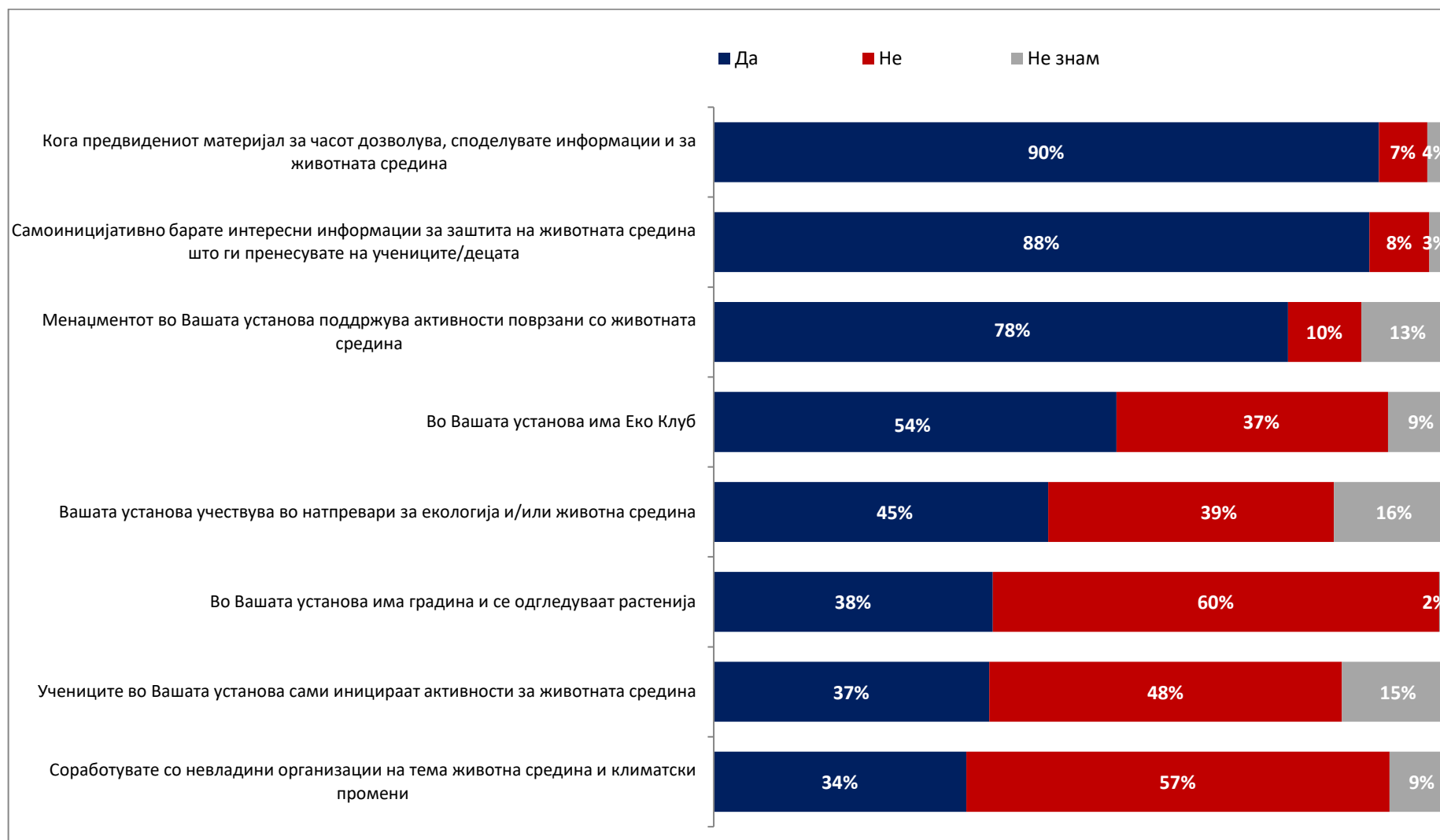
Од друга страна, прашањата кои се однесуваат на фактичката состојба во училиштето и активностите кои реално се преземаат, одговорите на наставниците добиваат пореална димензија. Околу половина од испитаниците (54 отсто) одговориле дека во нивната установа постои ЕКО Клуб. Анализата на вкрстените резултати покажува дека Еко Клубовите се најмногу застапени во вардарски, пелагониски, источен и скопски регион за разлика од останатите региони.

Додека 37 отсто одговориле дека нема таков клуб. Околу 9 отсто од испитаниците не се информирани за ова прашање. Понатаму, 45 отсто од испитаниците одговориле дека нивната установа учествува на натпревари за екологија и/или животна средина наспроти 39 отсто кои одговориле негативно, а 16 отсто не се информирани за ова прашање. Вкрстените резултати укажуваат дека повеќе од половина наставници вработени во училишта од вардарски (64,6 отсто), источен (53,5 отсто) и североисточен (51,0 отсто) регион одговориле дека учествуваат во натпревари за екологија/животна средина за разлика од останатите региони. Наставниците кои работат во основно образование имаат позастапен одговор дека установата во која што работат учествува во натпревари од ваков вид за разлика од останатите категории.

На прашањето *„Дали учениците сами иницираат активности за животната средина?“*, речиси половина од наставниците одговориле негативно, а 37 отсто позитивно што укажува на тоа дека е потребно да се работи со учениците за поголем проактивен пристап и делување. Поголем дел од наставниците (57 отсто) се изјасниле дека не соработуваат со НВО на тема животна средина и климатски промени, додека 34 отсто се изјасниле позитивно на ова прашање. Вкрстените податоци укажуваат дека машките испитаници и наставниците кои предаваат природни науки во средно образование најмногу соработуваат со организации од овој вид. Испитаниците од училишта во вардарскиот и пелагонискиот регион дале позитивен одговор во однос на соработка со невладини организации во поголема мера одошто испитаниците од училишта во други региони.

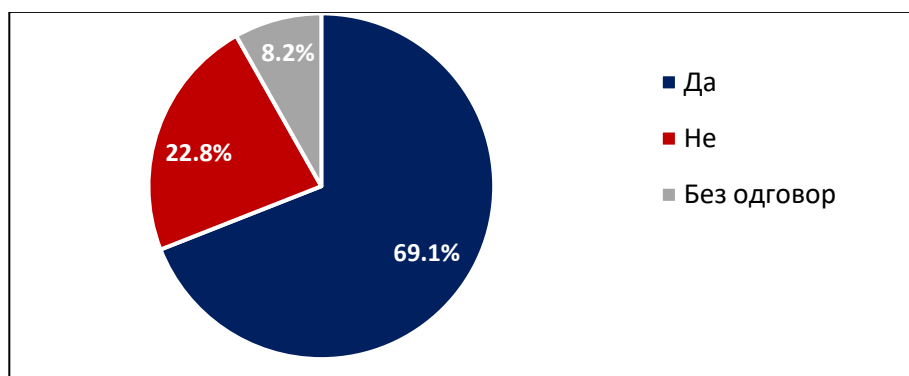
Во поголем дел образовни установи во земјава (60 отсто) нема градини во кои се одгледуваат растенија, а согласно вкрстените резултати и одговорите на испитаниците се истакнува податокот дека предучилишните установи имаат најмногу градини од овој вид.

П19. Во зависност од фактичката состојба, забележете со да или со не за секоја од наведените активности: N=1000

Следното прашање го детерминира степенот на самоиницијативност на наставникот. На прашањето „Дали како наставник или воспитувач самоиницијативно сте спровеле некоја воннаставна активност за животната средина со вашите учесници“, мнозинството (69,1 отсто) одговорило дека имаат спроведено воннаставна активност, додека пак 22,8 отсто од испитаниците дале одговор дека не спровеле никаква активност. Околу 8,2 отсто од испитаниците немаат одговор на ова прашање. Вкрстените резултати покажуваат дека мотивираноста е поголема кај воспитувачите и одделенските наставници, за разлика од вработените во средните училишта. Мажите се генерално помотивирани за спроведување вакви активности за разлика од жените.

П20. Дали како наставник или воспитувач самоиницијативно сте спровеле некоја воннаставна активност за животната средина со вашите ученици? N=1000

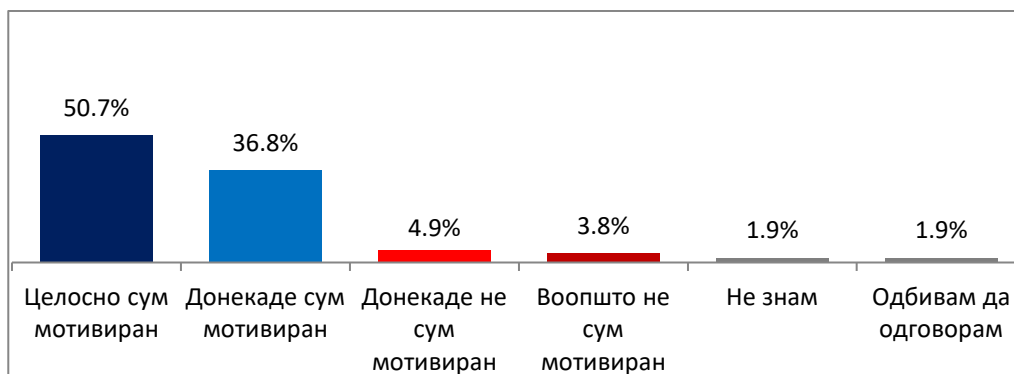
Како надоврзување на претходното прашање испитаниците беа прашани каква активност била спроведена. Така, според податоците во графиконот подолу, може да се забележи дека две највисоко рангирани активности биле чистењето на училишните простории, собирање смет од дворот на училиштето и негово уредување (13 отсто), еко акција (12,4 отсто) и воннаставни активности за чистење на животната средина во местото на живеење (7,4 отсто). Собирање и селектирање отпад, пластична амбалажа, стара хартија, електронски отпад се означени како самоиницијативни активности од страна на 6,5 отсто од наставниците. Голем дел од испитаниците (31 отсто) иако на претходното прашање се изјасниле позитивно, сепак се одлучиле да не го образложат својот одговор на ова прашање

П21. Каква активност било тоа? N=699 (отворено прашање)

Мотивацијата е главен чин за поттик на активности и главен темел на секојдневното функционирање. Кога личноста е мотивирана, полесно и со посветеност ја завршува работата која е зададена. Во овој случај, според резултатите кои се истакнати во графиконот подолу, може да се заклучи дека мнозинството испитаници е целосно мотивирано за ангажман во активности кои помагаат за заштита на животната средина (50,7 отсто), додека пак 36,8 отсто од испитаниците се изјасниле дека се донекаде мотивирани. Околу 5 отсто се изјасниле дека донекаде не се мотивирани, а 3,8 отсто од наставниците одговориле дека воопшто не се мотивирани.

П22. Колку сте вие лично мотивирани да се ангажирате во активности поврзани со заштита на животната средина во Вашата институција? N=1000

Анализата на следното прашање „Што Ве мотивира да се вклучите во активности за заштита на животната средина“, укажува дека најголем процент од испитаниците се мотивирани поради подобар живот на идните генерации (32,3 отсто), потоа вклучувањето во активности го прават поради личните убедувања (25 отсто) и љубовта кон животните и растенијата, односно целиот жив свет (17,2 отсто). Наставниците се помалку мотивирани да делуваат поради надградбата на личните знаења (4,2 отсто), решавање конкретен проблем или потреба (4,3 отсто) или поради дружење и социјализацијата (0,9 отсто).

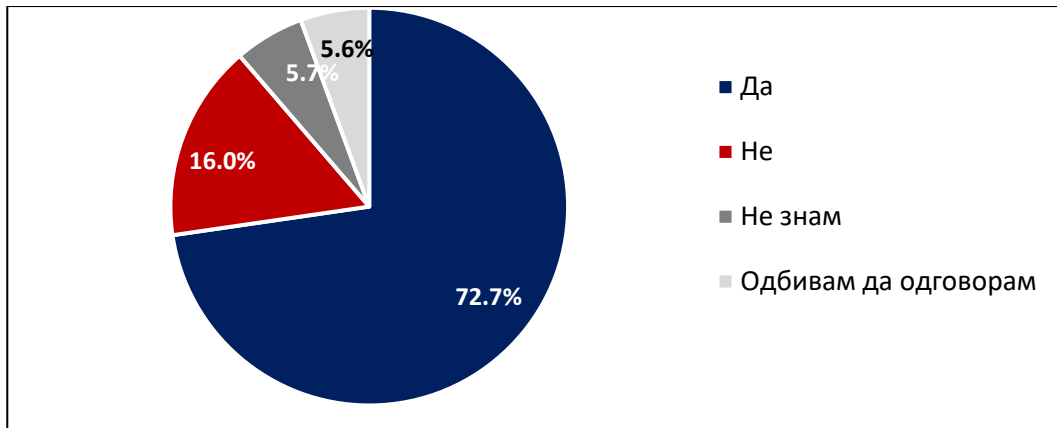
П23. Што Ве мотивира да се вклучите во активности за заштита на животната средина? N=1000

Заштитата на животната средина е клучна за одржување на животинскиот свет и здравјето на луѓето. Секој граѓанин има обврска секојдневно да ја одржува и заштитува средината во која живее. На прашањето „Дали Вие лично како граѓанин сте преземале конкретни активности со цел заштита на животната средина?“, мнозинството одговорило дека преземаат активности (72,7 отсто), негативен одговор дале 16 отсто од испитаниците. Околу 11 отсто од испитаниците немаат конкретен одговор на ова прашање. Она што може

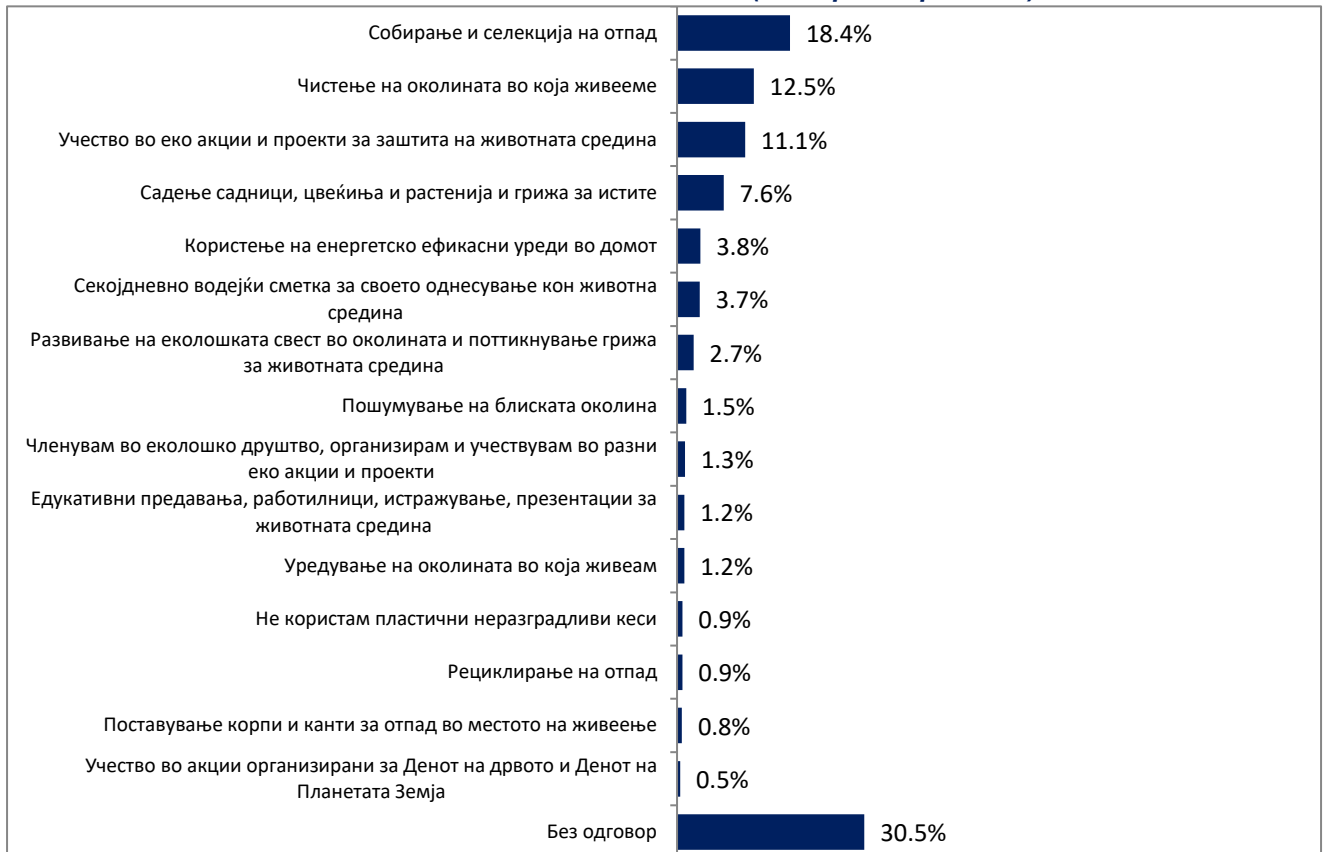
да се заклучи е дека испитаниците и во својство на наставници и како граѓани преземаат активности со цел заштита на животната средина со приближно ист интензитет.

П25. Дали Вие лично како граѓанин сте преземале конкретни активности со цел заштита на животната средина? N=1000

Во однос на активностите што наставниците ги преземаат како поединци надвор од своите работни места, според резултатите во графиконот подолу, може да се заклучи дека најголем дел од испитаниците собираат и селектираат отпад (18,4 отсто). Помал процент (12,5 отсто) одговориле дека учествуваат во активности за чистење на околината во која живеат и дека учествувале во еко акции и проекти за заштита на животната средина (11,1 отсто). Садење садници, цвеќиња, растенија и грижа за истите е активност која ја практикуваат 7,6 отсто од испитаниците. Речиси една третина од анкетираниите одбиле да одговорат на ова прашање.

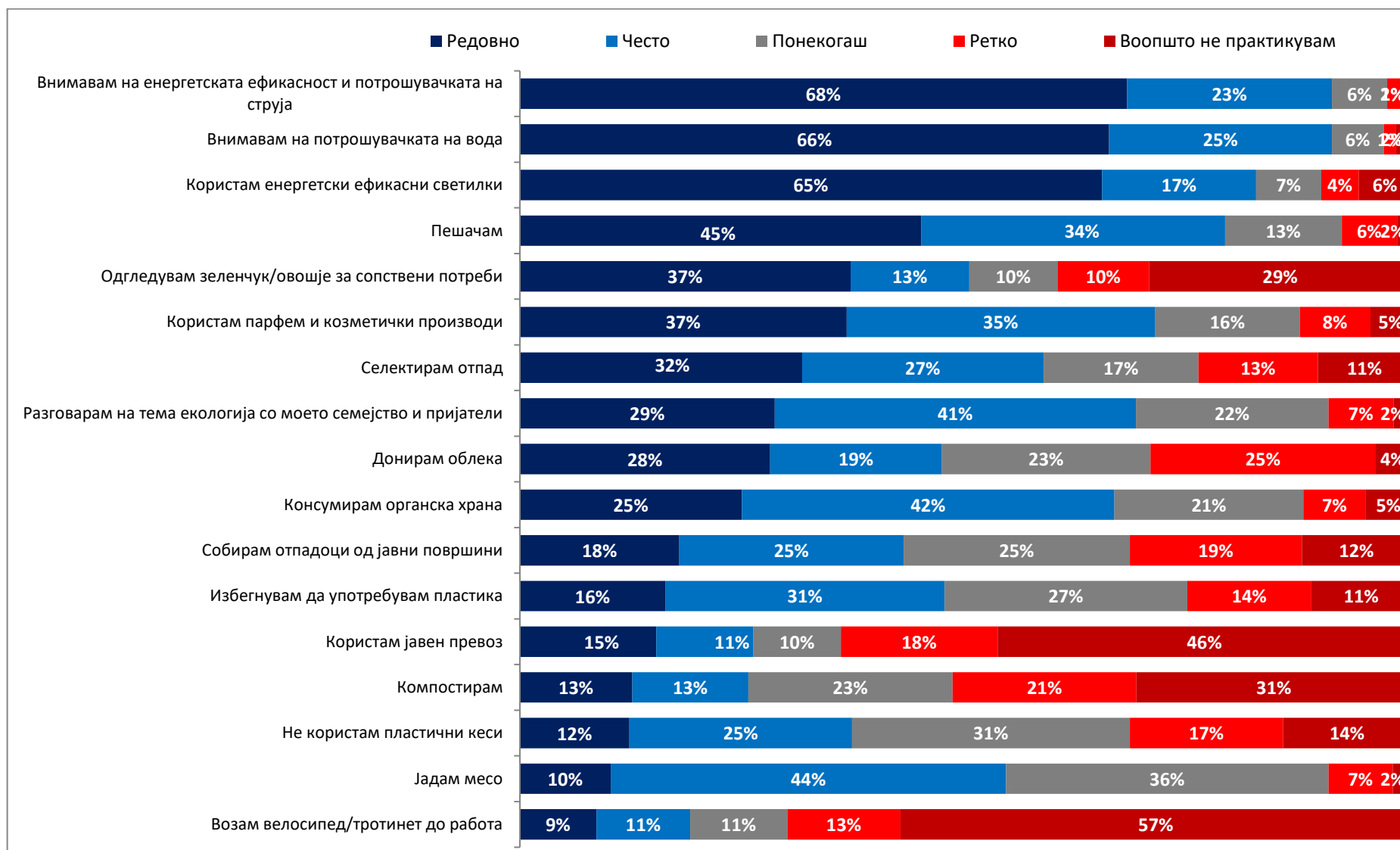
П26. Каква активност било тоа? N=1000 (отворено прашање)

Преку следниот сет прашања ги мериме практиките поврзани со човековата активност кои придонесуваат и имаат позитивно или пак негативно влијание кон животната средина генерално. Така, најпрактикувани активности се внимавање на енергетската ефикасност и потрошувачката на струја (68 отсто редовно практикувам, 23 отсто често практикувам), внимавање на потрошувачката на вода (66 отсто редовно практикувам, 25 отсто често практикувам) и користењето енергетски, ефикасни светилки (65 отсто редовно практикувам, 17 отсто често практикувам).

Во втората група практикувани активности со помал интензитет се пешачењето (45 отсто редовно и 34 отсто често), одгледување зеленчук/овошје за сопствени потреби (37 отсто редовно, 17 отсто често), додека 29 отсто од испитаниците воопшто не одгледуваат. Повеќе од половина испитаници одговориле дека воопшто не практикуваат возење на велосипед/тротинет до работа (57 отсто). Високи 46 отсто проценти од испитаниците одговориле дека воопшто не користат јавен превоз, а 31 отсто одговориле дека не компостираат.

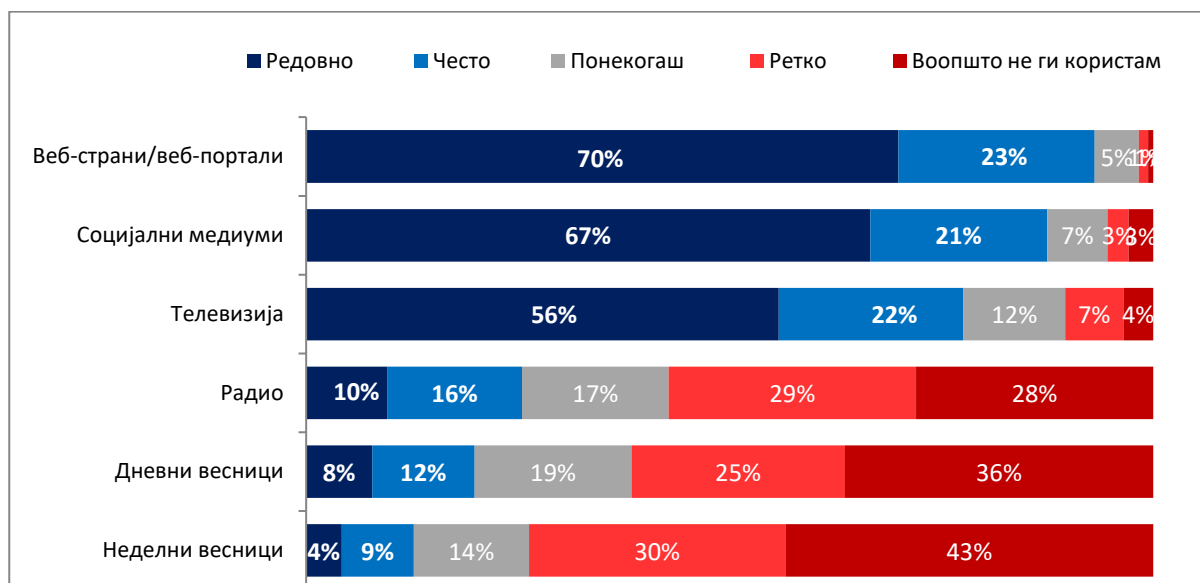
П27. Колку често ги практикувате следниве активности: N=1000

2.4 Медиуми и информирање

За разлика од истражувањето со општата јавност, при што се мери начинот и фреквенцијата на информирање на граѓаните генерално, каде што телевизијата е најдоминантен медиум, ова истражување покажува дека *веб-страниците се најчесто користен медиум од страна на наставниците*. На дневна основа нив редовно ги следат 70 отсто од испитаниците. Социјалните медиуми се дел од секојдневниот живот за две третини од наставниците, процент што од година за година значително е во пораст кај општата популација⁴. Телевизијата е рангирана на трето место по интензитет и за информирање ја користат 56 отсто од испитаниците на дневна основа. Користењето на радиото, дневните и неделните весници, како извори на информации, имаат позиција на стагнација или се во опаѓање.

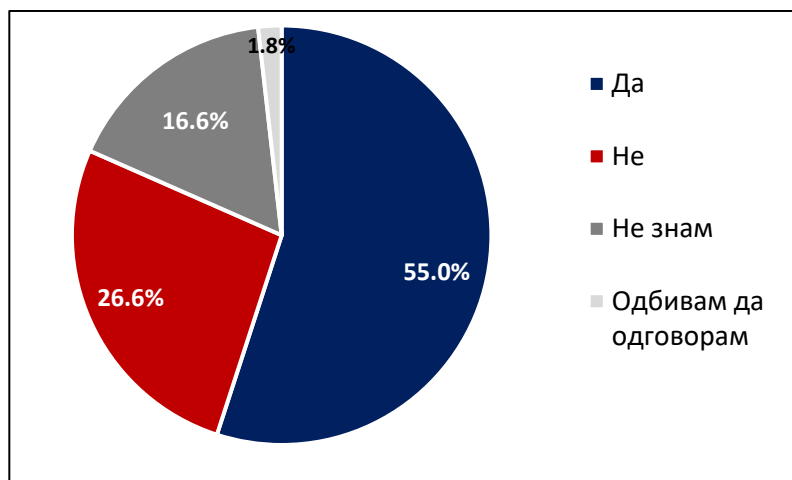
П31. Колку често ги користите овие медиуми/каналы за да се информирате N=1000

На прашањето, „Дали во изминатите 6 месеци сте забележале актуализација на темите поврзани со климатските промени и животната средина во медиумите“?, повеќе од половина од испитаниците одговориле дека забележале актуализација (55 отсто), додека пак 26,6 отсто од граѓаните одговориле дека не забележале. Речиси 16,6 отсто од испитаниците не можеле да направат процена за да дадат позитивен или негативен одговор на прашањето.

⁴ Number of social network users worldwide from 2017 to 2025
<https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>

П32. Дали во изминатите 6 месеци сте забележале актуализација на темите поврзани со климатските промени и животната средина во медиумите? N=1000

На последното прашање од истражувањето кое гласи: „Од каде најчесто доаѓате до информации за климатските промени и животна средина?“ за 38,9 отсто од испитаниците главен канал за информирање е телевизијата, а за 27,0 отсто се социјални мрежи, на трето место се специјализирани интернет портали/ интернет страници (25,1 отсто). Мал процент од испитаниците се информираат за климатски промени преку веб страницата www.klimatskipromeni.mk, извештаи од проекти и од Министерство за животна средина и просторно планирање.

П33. Од каде најчесто доаѓате до информации за климатските промени и животна средина? N=1000

3. Методологија на истражување

За спроведување на истражувањето беше употребена квантитативна истражувачка методологија. Техниката за собирање на податоците се состоеше од дистрибуција на линкови до анкетата, на македонски и албански јазик, до таргет групата и реализација на само администрирани онлајн анкети од страна на испитаниците.

За постигнување на целите на истражувањето беше изготвен прашалник од околу 120 варијабли (прашања), од затворен и отворен вид комбинирано.

Избраната методологија и техника на собирање на податоци е избрана поради следните фактори:

- Со онлајн анкета, можно е да се соберат разни сознанија за одредена целна група во краток временски период. Учесниците можат да го пополнат прашалникот онлајн во било кое време, а достапни се десктоп и мобилна верзија од анкетата. Ова овозможува да се соберат повратни информации од голем број испитаници и да се добијат статистички веродостојни резултати.
- Леснотија на собирање податоци - анкетниот прашалник може брзо да се распореди и пополни од испитаниците.
- Пониски трошоци- испраќањето прашалници по е-пошта и други канали за онлајн комуникација се попростапни од методот лице в лице, а трошоците најмногу се однесуваат на: кодирање прашалник, превод, контрола на податоци и анализа на податоците од избраниот персонал.
- Автоматизација во внесување и ракување со податоци - одговорите автоматски се чуваат во база на податоци, обезбедувајќи увид на прибраните податоци во реално време и помала можност за грешки во податоците.
- Зголемување на стапките на одговор - онлајн анкетата обезбедува високо ниво на флексибилност за испитаниците, бидејќи тие можат да одговорат на прашалникот според сопственото темпо, избрано време и преференции.
- Флексибилност на дизајнот - сложените прашалници може лесно да се спроведат преку интернет. Прашалникот може да вклучува повеќе од еден вид формат на одговор на таков начин што испитаниците нема да се обесхрабрат од промените во начинот на одговарање на прашањата.
- Интервјуата преку интернет се најбезбедниот начин да се спроведе истражување поради пандемијата „Ковид -19“

Како дел од квантитативното истражување, Агенција Рејтинг ги презеде следниве активности:

- Дизајн на прашалник;
- Дизајн на примерок;
- Програмирање на прашалникот во софтверот за СAPI;
- Пред-тестирање на прашалникот (пилот);
- Обезбедување добра стапка на одговор;
- Логичка контрола на податоците, обработка и анализа и анализа на податоци;
- Пишување на извештај;

Таргет група на ова истражување се вработени воспитувачи во предучилишно образование и наставници во основно и средно образование. За целите на ова истражување беше користена квантитативна истражувачка методологија на случаен примерок од посакуваните единици за секоја целна група.

На прашалникот одговориле вкупно 1348 испитаника. Од вкупниот број на целосно реализирани анкети е креиран репрезентативен примерок од 1000 испитаници. Примерокот е репрезентативен според застапеноста на наставници/воспитувачи според регион, работно место според ниво на образование, пол и етничка припадност на испитаниците.

Статистичката грешка за истражувања од овој вид е + / -3 отсто, што е нормална девијација за овој репрезентативен примерок.

Собирање на податоците е извршено од 23.07 до 12.08.2021 година. За прибирањето на податоците асистираше тимот на УНИЦЕФ и Биро за развој на образованието.

Просечно измерената должина на интервјуто изнесува 25 минути.

3.1 Демографија – Структура на примерокот

Примерокот за ова квантитативно истражување е дизајниран согласно последно достапните податоци од Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија и Стратегија за образование на Република Македонија 2018 – 2025 година со акцискиот план. Македонскиот образовен систем се состои од четири главни столба: предучилишно, основно, средно и високо образование. Таргет група на ова истражување беа првите три категории.

Во земјава основното и средното образование се бесплатни и задолжителни. Средното образование се дели генерално на гимназиско (4-годишно) и стручно кое може да биде 3 и 4 годишно. Учениците кои завршуваат 4-годишно средно образование може да продолжат на универзитет (високо образование).

Во продолжение е прикажана структурата на примерокот од вкупниот број испитаници (n=1000) интервјуирани како дел од ова истражување, прикажан во проценти.

Демографија		%
Пол	Машки	28,6 %
	Женски	70,2 %
	Друго	0,1 %
	Одбивам да одговорам	1,0 %
Во кое ниво на образование работите?	Предучилишно образование	3,6 %
	Основно образование	72,8 %
	Средно образование	23,6 %
Дали сте:	Предметен наставник	63,3 %
	Одделенски наставник	32,5 %

	Воспитувач	4,2 %
По кој/и предмет/и предавате?	Природни науки	42,4 %
	Општествени науки	48,5 %
	Стручни предмети	9,2 %
Вид на завршено образование	Природно математички науки	20,2 %
	Техничко технолошки науки	4,7 %
	Медицински науки и здравство	1,9 %
	Општествени и хуманистички науки	66,0 %
	Одбива да одговори	7,3 %
Колку години работите како наставник/чка односно воспитувач/ка?	Помалку од една година	1,1 %
	Од 1-5 години	10,9 %
	Од 5-10 години	14,7 %
	Над 10 години	72,8 %
	Одбивам да одговорам	0,5 %
Етничка припадност	Македонец/ка	67,2 %
	Албанец/ка	26,7 %
	Србин/ка	1,7 %
	Влав/инка	0,9 %
	Турчин/ка	2,0 %
	Ром/ка	0,0 %
	Бошњак/чка	0,1 %
	Друга	0,6 %
	Одбивам да одговорам	0,9 %
	Пензионер	17,5 %
Возрасна граница	18-25	0,7 %
	26-35	12,0 %
	36-45	36,2 %
	46-55	34,0 %
	56-64	16,4 %
	65+	0,7 %
Регион на работење	Вардарски	7,2 %
	Источен	9,0 %
	Југозападен	11,4 %
	Југоисточен	6,8 %
	Пелагонија	13,1 %
	Полог	19,5 %
	Североисточен	7,1 %
	Скопје	25,9 %
Работите во:	Урбана средина	67,4 %
	Рурална средина	32,6 %
Регион на живеење	Вардарски	7,3 %
	Источен	9,1 %

	Југозападен	11,4 %
	Југоисточен	6,8 %
	Пелагонија	13,0 %
	Полог	19,3 %
	Североисточен	7,1 %
	Скопје	26,1 %
Место на живеење:	Урбана средина	78,3 %
	Рурална средина	21,7 %
Колку години живеете во Вашето место на живеење?	0 до 5	3,0 %
	6 до 10	5,1 %
	11 до 15	6,6 %
	16+	85,3 %

4. Анекси

4.1 Анекс 1 - Прашалник

Истражувачка техника: квантитативна истражувачка методологија, онлајн анкета

Должина на интервјуто: 25 минути

Конечен прашалник

Таргет група НАСТАВНИЦИ

ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ И ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Почитувани наставници/воспитувачи,

Пред Вас е анкета која се спроведува од страна на Агенцијата за истражување Рејтинг од Скопје.

За потребите на УНИЦЕФ Северна Македонија, спроведуваме истражување поврзано со климатските промени и заштитата на животната средина. Ова истражување го спроведуваме за да се запознаеме подобро со Вашето мислење и ставови во врска со овие теми.

Би Ви биле многу благодарни доколку прифатите да учествувате во ова истражување и со своите искрени одговори да придонесете УНИЦЕФ подобро да ги насочи своите програми. Ве уверуваме дека анкетата е целосно анонимна, а Вашите одговори ќе се обработуваат групно и единствено за истражувачки цели.

Анкетата трае околу 20 минути.

Ви благодариме!

Демографија (D)

Интро: Следува сет од неколку прашања кои се однесуваат на Вас. Овие податоци се анонимни и ќе се користат исклучително за истражувачки цели.

D1. Општина во која што работите?

_____ (листа од сите општини)

D2. Работите во:

1. Урбана средина
2. Рурална средина

D3. Колку години работите како наставник/чка односно воспитувач/ка?

1. Помалку од една година
2. Од 1-5 години
3. Од 5-10 години
4. Над 10 години
9. Одбивам да одговорам

D4. Во кое ниво на образование работите?

1. Предучилишно образование
2. Основно образование
3. Средно образование

D5. Дали сте:

1. Предметен наставник
2. Одделенски наставник (D7)
3. Воспитувач (D7)
4. Друго----- (D7)

D6. По кој/и предмет/и предавате? Ако е предметен:

_____ (отворено прашање)

D7. Пол

1. Машки
2. Женски
3. Одбивам да одговорам

D8. Возраст: _____ години (запишете со бројки)

D9. Степен на завршено образование

1. Средно со три години
2. Средно
3. Вишо
4. Високо
5. М.р., Др.

D10. Вид на образование (завршена струка, факултет)

_____ (отворено прашање)

D11. Општина на живеење:

_____ (листа од сите општини, dropdown menu)

D12. Место на живеење:

1. Урбана средина
2. Рурална средина

D13. Колку години живеете во Вашето место на живеење? _____

(запишете со бројки)

D14. Етничка припадност

1. Македонец/ка
2. Албанец/ка
3. Србин/ка
4. Влав/инка
5. Турчин/ка
6. Ром/ка
7. Бошњак/чка
8. Друга

ДЕЛ1. ЗНАЕЊЕ ЗА КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА/ ОПШТЕСТВОТО/ ЛУЃЕТО

2. Која е Вашата прва помисла кога ќе го слушнете поимот климатски промени?

(запишете)

99. Не знам

4. На скала од 1 до 10, каде што 1 означува воопшто не сум загрижен/а, а 10 многу сум загрижен/а, колку сте загрижени за климатските промени?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Воопшто не сум загрижен

Многу сум загрижен

98. Не знам/Не сум слушал за климатски промени

99. Без одговор

5. Според Вас, климатските промени влијаат врз квалитетот на животот на децата:
(можен е еден одговор)

1. Многу негативно
2. Главно негативно
3. Ниту позитивно, ниту негативно
4. Главно позитивно
5. Многу позитивно
9. Не знам
99. Одбивам да одговорам

6. Со кои од следниве тврдења се согласувате: (можен е еден одговор)

1. Климатските промени се пред сè предизвикани од човечки фактори или
2. Климатските промени се пред сè природен феномен
3. Климатските промени се подеднакво предизвикани и од човекот но и од природата
4. Ниту едно, бидејќи климатските промени не се случуваат
98. Не знам
99. Одбивам да одговорам

7. Според Вашето знаење, на скала од 1 до 5, каде што 1 означува многу влијае - а 5 означува воопшто не влијае, во која мера секоја од следниве активности влијаат за намалување на климатските промени?

Активности	1-многу влијае за намалување на КП	2	3	4	5-воопшто не влијае за намалување на КП	Не знам
7.1 Пешачење	1	2	3	4	5	9
7.2 Возење велосипед	1	2	3	4	5	9
7.3 Користење јавен превоз	1	2	3	4	5	9
7.4 Селекција на/Рециклирање отпад	1	2	3	4	5	9
7.5 Користење енергетски ефикасни светилки	1	2	3	4	5	9
7.6 Консумирање органска храна	1	2	3	4	5	9
7.7 Собирање отпадоци од јавни површни	1	2	3	4	5	9
7.8 Поставување сончеви панели за топла вода во градот и околината	1	2	3	4	5	9
7.9 Рационално користење на водата за пиење	1	2	3	4	5	9
7.10 Садење растенија, пошумување	1	2	3	4	5	9
7.11 Редуцирање и повторна употреба на отпадот	1	2	3	4	5	9

7.12 Компостирање – одвојување на органскиот отпад (зеленчук, овошје, лисја и слично) и преработка во органско ѓубриво)	1	2	3	4	5	9
7.13 Употреба на енергетско ефикасни уреди во домаќинството	1	2	3	4	5	9
7.14 Донирање облека	1	2	3	4	5	9
7.15 Намалување на отпадот од храна	1	2	3	4	5	9
7.16 Намалување на потрошувачката на производи во пластична амбалажа	1	2	3	4	5	9
7.17 Дигитализација на работењето	1	2	3	4	5	9
7.18 Поставување сончеви панели на куќите и зградите за производство на електрична енергија	1	2	3	4	5	9
7.19 Помалку патување со авион	1	2	3	4	5	9
7.20 Користење на дрва за греење	1	2	3	4	5	9

8. Што според Вас најмногу придонесува кон климатските промени? (можни се повеќе одговори)

1. Индустија
2. Енергетика (производство на електрична енергија)
3. Транспорт и сообраќај
4. Градежништво
5. Загревање на домаќинства со нееколошки енергенци
6. Загревање на индустрија (греење на мали и поголеми фирми)
7. Горење отпад на диви депонии
8. Земјоделие (на пр. потпалување на стрништа и земјоделски посеви)
9. Друго, што (запишете) _____
99. Не знам/ Одбивам да одговорам

9. Според вашето знаење, има ли посебна наставна програма за образование за животна средина? (можен е еден одговор)

1. Да
2. Не
3. Не знам

ДЕЛ 2. СТАВОВИ КОН КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

10. Погледнете ја следнава листа и обележете ги трите прашања што Ве загрижуваат најмногу: (можни се до три одговори)

1. Загадување на воздухот
2. Загадување на реките, езерата и морињата
3. Поплави
4. Суши

5. Диви депонии
6. Лошо управување со отпад
7. Сообраќаен метеж (Автомобилска култура)
8. Генетски Модифицирана храна (ГМО)
9. Покачените температури на Земјата
10. Прекумерно користење на ресурсите на Земјата
11. Истребување/изумирање на животински и растителен свет
12. Радиоактивен отпад
13. Пренаселеност
14. Климатски промени
15. Друго, што _____

A. Мислења на наставниците/воспитувачите

Интро: следуваат сет прашања за кои е потребно кажете дали и колку се согласувате со истите. Нема правилни и погрешни одговори, важно е да го кажете вашето мислење.

11. Ве молам обележете дали целосно се согласувате, главно се согласувате, главно не се согласувате или воопшто не се согласувате дека:

Став	Целосно се согласувам	Главно се согласувам	Главно не се согласувам	Воопшто не се согласувам	Не знам/ Одбивам да одговорам
11.1 Луѓето мораат да се хранат со месо за да преживеат.	1	2	3	4	9
11.2 Опстанокот денеска е многу поважен отколку да се грижиме за тоа што ќе се случува во иднина.	1	2	3	4	9
11.3 Јадење помалку месо и производи од животинско потекло треба да се промовира кај учениците	1	2	3	4	9
11.4 Новите генерации ученици се сè посвесни за важноста на екологијата и грижата за животната средина.	1	2	3	4	9
11.5 Вегетаријанците се хранат нездраво.	1	2	3	4	9
11.6 Наставниците немаат голема улога во придонесот кон здрава животна средина и чист воздух.	1	2	3	4	9

11.7 Сиромашните земји не можат да направат многу за климатските промени.	1	2	3	4	9
11.8 Да се изучува екологија е еднакво важни како и изучувањето на математика	1	2	3	4	9
11.9 Преку лабораториите во училиштата може да се покрене еколошката свест и да се доближи науката за климатските промени до учениците.	1	2	3	4	9
11.10 Климатските промени и глобалното затоплување се иста работа.	1	2	3	4	9
11.11 Учениците доволно учат за екологија и климатски промени со постоечките образовни програми.	1	2	3	4	9
11.12 Во образовниот систем има доволно капацитети и ресурси за да работиме на еколошко освестување на самите нас и учениците/децата.	1	2	3	4	9
11.13 Климатските промени ќе го намалат квалитетот на живот за идните генерации.	1	2	3	4	9
11.14 Климатските промени не влијаат на нашата земја.	1	2	3	4	9
11.15 Климатските промени се Божја волја.	1	2	3	4	9
11.16 Нормално е да се менува климата, отсекогаш се менувала.	1	2	3	4	9

Б. Ставови за потенцијални решенија за намалување на климатски промени

Интро: Следува сет на ставови што се однесуваат на потенцијални решенија за намалување на климатските промени.

12. Обележете дали целосно се согласувате, главно се согласувате, главно не се согласувате или воопшто не се согласувате дека:

Став	Целосно се согласувам	Главното се согласувам	Главното не се согласувам	Воопшто не се согласувам	Не знам/ Одбивам да одговорам
------	-----------------------	------------------------	---------------------------	--------------------------	-------------------------------

12.1 Фабриците за согорување отпад носат опасност од загадување на животната средина.	1	2	3	4	9
12.2 Гасификацијата е решение за загадениот воздух.	1	2	3	4	9
12.3 Сончевата енергија е решение за загадениот воздух.	1	2	3	4	9
12.4 Реките треба да се користат за добивање струја .	1	2	3	4	9
12.5 Секое домаќинство треба да го селектира својот отпад.	1	2	3	4	9
12.6 Залудно е да селектирам кога целиот отпад оди на едно исто место.	1	2	3	4	9
12.7 Купувањето само онолку колку што ми е потребно ќе придонесе за заштита на животната средина.	1	2	3	4	9
12.8 Поголем влог во образование за животна средина значи влог за подобра иднина.	1	2	3	4	9
12.9 Штедење електрична енергија е важно бидејќи со тоа се ублажуваат климатските промени	1	2	3	4	9
12.10 Доколку купам еколошко возило од ЕУ, ќе платам понизок данок за увоз.	1	2	3	4	9

В. Ставови поврзани со образование и кои детерминираат делување/активизам

Интро: Следува сет на ставови што се однесуваат на образованието и делувањето за намалување на климатските промени.

13. Обележете дали целосно се согласувате, главно се согласувате, главно не се согласувате или воопшто не се согласувате дека:

Став	Целосно се согласувате	Главното се согласувате	Главното не се согласувате	Воопшто не се согласувате	Не знам/ Одбивам да одговорам
------	------------------------	-------------------------	----------------------------	---------------------------	-------------------------------

13.1 Не гледам потреба од образование за климатски промени	1	2	3	4	9
13.2 Климатските промени се неизбежни	1	2	3	4	9
13.3 Екологија и климатски промени треба да се изучува како посебен предмет	1	2	3	4	9
13.4 Екологија и климатски промени треба да биде задолжителен предмет	1	2	3	4	9
13.5 Јас како поединец можам да влијаам на климатските промени.	1	2	3	4	9
13.6 Доколку јас сум еколошки свесен/а ќе ги поттикнам и учениците/децата да го следат примерот.	1	2	3	4	9
13.7 Како наставник/воспитувач можам да влијаам на однесување на идните генерации кон животната средина	1	2	3	4	9
13.8 Како наставник/воспитувач, имам доволно образование и знаење да ги учам децата за екологија и климатски промени.	1	2	3	4	9
13.9 Во мојата установа има доволно ресурси (дидактички материјали и помагала) за да се предава екологија.	1	2	3	4	9
13.10 Почитувањето на животната средина е работа која учениците пред сè треба да ја учат дома, а не на училиште или во градинка	1	2	3	4	9
13.11 Има поважни работи во кои треба да се вложува во училиштата/градинките отколку во програми и ресурси за изучување екологија и климатски промени.	1	2	3	4	9
13.12 Ќе преземам нешто за намалување на климатските промени тогаш кога сите други околу мене ќе го направат тоа.	1	2	3	4	9
13.13 Владата треба да ги награди луѓето што придонесуваат за намалување на климатските промени.	1	2	3	4	9

13.14 Рано е да се каже дали климатските промени се навистина проблем.	1	2	3	4	9
13.15 Информациите за климатските промени се важни за мене.	1	2	3	4	9
13.16 Работам за егзистенција, дури и ако тоа оди на штета на животната средина.	1	2	3	4	9
13.17 Луѓето имаат право да ја менуваат животната средина за да им одговара на нивните лични потреби.	1	2	3	4	9
13.18 Растенијата и животните ги имаат истите права како и луѓето	1	2	3	4	9
13.19 Природата е доволно силна да се справи со негативните влијанија кои ги предизвикува човекот	1	2	3	4	9
13.20 Треба да се вложува во технолошки иновации за решавање на проблемот со климатските промени.	1	2	3	4	9
13.21 Еколошката свест и знаење за животната средина кај децата се гради преку неформално образование.	1	1	3	4	9
13.22 За да расте економијата неизбежна е штета врз животната средина.	1	1	3	4	9
13.23 Училиштето е најдобро место за развивање свест на децата кон животна средина.	1	1	3	4	9

Интро: Следуваат неколку отворени прашања за оваа тема, ќе Ве замолиме да одвоите малку време и што подетално да го образложите вашето мислење и да понудите предлози кои се од исклучително значење за ова истражување.

14. Што според Вас би можело да се воведо, промени или надгради во образованието за да има поефикасна и подобра настава за животната средина и климатски промени?

99. Нема потреба ништо да се менува

15. Согласно условите во Вашата установа, кој е најдобриот начин да се спроведуваат едукативни часови/активности за животна средина и климатски промени?

99. Без одговор

16. Според Вас наставниците или воспитувачите не предаваат за климатски промени затоа што: (можни се повеќе одговори)

1. Не е дел од општата наставна програма
2. Нема доволно материјал за оваа тема
3. Нема доволно обука за оваа тема
4. Опфатено е во другите предмети
5. Има поважни предмети
6. Улогата на училиштата не е да предаваат за оваа тема
7. Лична незаинтересираност
9. Не знам

17. На кои начин би сакале да се едуцирате на теми поврзани со вашата професионална надоградба како наставник? (можни се повеќе одговори)

1. Преку стручни предавања
2. Читање книги
3. Онлајн курсеви
4. Семинари
5. Работилници со колеги
6. Преку научни списанија
7. Научни трудови, Извештаи од проекти, студии
8. Специјализирани интернет портали / интернет страници
9. Друго, како? _____

ДЕЛ 3. ПРАКТИКИ

Интро: Следуваат неколку прашања кои се однесуваат на генералната состојба на Вашата установа во поглед на некои карактеристики на објектот.

18. Во зависност од состојбата, забележете со да или со не за секоја од наведените аспекти.

Аспекти	Да	Не	Не знам
18.1 Дали Вашата установа поседува доволно канти за отпадоци?	1	2	9
18.2 Дали Вашата установа поседува посебни канти за селектирање на отпадот?	1	2	9
18.3 Дали се селектира отпад во Вашата установа?	1	2	9
18.4 Дали Вашата установа има паркинзи за велосипеди?	1	2	9
18.5 Дали Вашата установа има стари прозорци?	1	2	9

18.6 Дали установата има лаборатории/соодветни простории каде се изведуваат научни експерименти?	1	2	9
--	---	---	---

Интро: Следува сет прашања со активности поврзани со Вашата установа и Вашата работа.

19. Во зависност од фактичката состојба, забележете со да или со не за секоја од наведените активности:

Активности	Да	Не	Не знам
19.1 Во Вашата установа има Еко Клуб (секција)	1	2	9
19.2 Во Вашата установа има градина и се одгледуваат растенија?	1	2	9
19.3 Вашата установа учествува во натпревари за екологија и/или животна средина	1	2	9
19.4 Менаџментот во Вашата установа поддржува активности поврзани со животната средина	1	2	9
19.5 Учениците во Вашата установа сами иницираат активности за животната средина	1	2	9
19.6 Кога предвидениот материјал за часот дозволува, споделувате информации и за животната средина.	1	2	9
19.7 Самоиницијативно барате интересни информации за заштита на животната средина што ги пренесувате на учениците/децата.	1	2	9
19.8 Соработувате со невладини организации на тема животна средина и климатски промени	1	2	9

20. Дали како наставник или воспитувач самоиницијативно сте спровеле некоја воннаставна активност за животната средина со вашите ученици? (можен е еден одговор)

1. Да
2. Не (П22)
3. Без одговор (П22)

21. Каква активност било тоа, образложете?

22. Колку сте Вие лично мотивирани да се ангажирате во активности поврзани со заштита на животната средина во Вашето училиште или градинка? (можен е еден одговор)

1. Целосно сум мотивиран
2. Донекаде сум мотивиран
3. Донекаде не сум мотивиран (П24)
4. Воопшто не сум мотивиран (П24)
9. Не знам (П25)
99. Одбивам да одговорам (П25)

(Ако П22=1,2)

23. Што Ве мотивира да се вклучите во активностите за заштита на животната средина? (можен е еден одговор)

1. Лични убедувања
2. Љубовта кон животните/растенијата или живиот свет
3. Решавање конкретен проблем или потреба
4. Надградба на личните знаења, да научам нешто повеќе, нешто ново
5. Дружење и социјализација
6. Да бидам пример за останатите
7. За подобар живот на идните генерации
8. Користење на слободното време
9. Финансии
10. Кариера
11. Друго, што? (запишете) _____
12. Не знам/ Одбивам да одговорам

(Ако П22=3,4)

24. Која е основната причина поради која не сте мотивирани да се ангажирате во активности? (можен е еден одговор)

1. Воопшто не верувам дека нешто можам да сменам / Тоа е загубено време без резултат
2. Тоа не е моја работа, други се задолжени за тоа
3. Не сум платен(а) за тоа
4. Немам посебна причина
5. Друго, што _____
6. Не знам

25. Дали Вие лично како граѓанин сте преземале конкретни активности со цел заштита на животната средина? (можен е еден одговор)

1. Да
2. Не (П27)
3. Не знам (П27)
4. Одбивам да одговорам (П27)

(Само ако П25=1)

26. Каква активност било тоа? (отворено прашање)

27. Колку често ги практикувате следниве активности:

Активности	Редовн о (речиси секој ден)	Често (неколк у пати неделн о)	Понеког а ш (два до три пати месечно)	Ретко (еднаш месечно, неколку пати годишно)	Воопшт о не практик увам
27.1 Пешачам	1	2	3	4	5
27.2 Возам велосипед/тротинет до работа	1	2	3	4	5
27.3 Користам јавен превоз	1	2	3	4	5
27.4 Селектирам отпад	1	2	3	4	5
27.5 Користам енергетски ефикасни светилки	1	2	3	4	9
27.6 Консумирам органска храна	1	2	3	4	9
27.7 Собирам отпадоци од јавни површини	1	2	3	4	9
27.8 Внимавам на потрошувачката на вода.	1	2	3	4	9
27.9 Одгледувам зеленчук/овошје за сопствени потреби	1	2	3	4	9
27.10 Не користам пластични кеси	1	2	3	4	9
27.11 Избегнувам да употребувам пластика	1	2	3	4	9
27.12 Донирам облека	1	2	3	4	9
27.13 Компостирам	1	2	3	4	9
27.14 Внимавам на енергетската ефикасност и потрошувачката на струја	1	2	3	4	9
27.15 Јадам месо	1	2	3	4	9
27.16 Разговарам на тема екологија со моето семејство и пријатели	1	2	3	4	9
27.17 Користам парфем и козметички производи	1	2	3	4	9

Сет прашања за животен стандард и куповна моќ

28. Според Вас, кое од следниве тврдења најдобро го опишува моменталниот животен стандард во земјата? (можен е еден одговор)

1. Животниот стандард е неподнослив
2. Тешко е да се живее, но подносливо
3. Животниот стандард не е многу добар, но ниту многу лош
4. Животниот стандард е добар, но може да биде и подобро

5. Животниот стандард е одличен
6. Не знам
7. Одбивам да одговорам

29. Која од следниве изјави важи за Вас? (можен е еден одговор)

1. Можам да купам се што ќе посакам
2. Можам да купам малку повеќе од она што е неопходно
3. Можам да го купам само неопходното
4. Не можам да го купам дури ни неопходното
5. Не знам
6. Одбивам да одговорам

30. Дали очекувате дека во следната година Вашиот животен стандард: (можен е еден одговор)

1. Ќе се подобрува
2. Ќе се влошува
3. Нема значајно да се менува
4. Не знам
5. Одбивам да одговорам

ДЕЛ 4. МЕДИУМИ И ИНФОРМИРАЊЕ

31. Колку често ги користите следните извори за да се информирате?

	Редовно (речиси секој ден)	Често (неколку пати неделно)	Понекогаш (два до три пати месечно)	Ретко (еднаш месечно)	Воопшто не ги користам
Телевизија	1	2	3	4	5
Радио	1	2	3	4	5
Веб-страни/веб-портали	1	2	3	4	5
Дневни весници	1	2	3	4	5
Неделни весници	1	2	3	4	5
Социјални медиуми	1	2	3	4	5

32. Дали во изминатите 6 месеци сте забележале актуализација на темите поврзани со климатските промени и животната средина во медиумите? (можен е еден одговор)

1. Да
2. Не
9. Не знам
99. Одбивам да одговорам

33. Од каде најчесто доаѓате до информации за климатските промени и животна средина? (можен е еден одговор)

1. Телевизија
2. Радио
3. Специјализирани интернет портали/интернет страници
4. Социјални мрежи
5. Извештаи од проекти, студии
6. Специјализирани списанија (на пример: научни списанија)
7. Весници, печатени медиуми
8. Веб страницата (www.klimatskipromeni.mk)
9. Министерство за животна средина и просторно планирање (www.moepp.gov.mk)
10. Преку разговор со семејство/пријатели/соседи
11. Не ме интересираат теми од овој вид
12. Друго (*наведете*) _____
13. Не знам
14. Одбивам да одговорам